

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií - Institut mezioborových studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ROMSKÁ OTÁZKA: DISKRIMINACE, STEREOTYPY,
XENOFOBIE**

Vypracovala: Ivana Kovářová
Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Antonín Dolák

Brno 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Romská otázka: diskriminace, stereotypy, xenofobie“ zpracovala samostatně a použila jsem jen literaturu a prameny uvedené v seznamu literatury.

V Brně dne 25. 3. 2010

.....

Ivana Kovářová

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Mgr. Antonínu Dolákovi nejen za velmi cenné rady, užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce, ale především i za jeho vstřícnost a ochotu. Také bych chtěla poděkovat všem těm, kteří se se mnou podělili o své zkušenosti a názory.

Ivana Kovářová

Bibliografický záznam

KOVÁŘOVÁ, Ivana. „Romská otázka: diskriminace, stereotypy, rasismus. Brno: Institut mezioborových studií, Universita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2010. 78 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Mgr. Antonín Dolák, Ph.D.

Obsah

Obsah	5
Úvod.....	6
1. Historie Romů.....	8
1.1 Původ Romů.....	8
1.2 Odchod z pravlasti	9
1.3 Romové v Českých zemích.....	9
1.4 Druhá světová válka.....	14
1.5 Poválečný vývoj o osudy Romů v letech 1945 – 1989.....	16
1.6 Romové po roce 1989	19
1.7 Možnosti odškodnění Romů v České Republice a na Slovensku	23
2. Xenofobie, rasismus a stereotypy	25
2.1 Xenofobie a stereotypy	25
2.2 Rasa a rasismus	26
2.3 Rasová diskriminace	30
2.4 Sociální stratifikace.....	31
3. Empirická část.....	36
3.1. Projekt empirického výzkumu	36
3.2 Způsob výběru respondentů.....	36
3.3 Okruhy otázek.....	38
3.3.1 Rodinné zázemí, etika a plány do budoucna.....	38
3.3.2 Osobní zkušenost s xenofobií, rasismem a předsudky.....	39
3.3.3 Vzdělání	40
4. Analýza bakalářské práce	41
5. Význam pro sociální pedagogiku.....	49
Závěr	50
Použitá literatura:	51
Seznam příloh:	53
Přílohy:.....	53
Příloha č. 1:	54
Rozhovor č. 1 – Johana Paloušová	54
Příloha č. 2:	62
Rozhovor č. 2 - Iva Bittová.....	62
Příloha č. 3:	64
Rozhovor č. 3 – Jan Bartoš	64
Příloha č. 4:	68
Rozhovor 4 - Michal Bartoš.....	68
Příloha č. 5:	72
Rozhovor č. 5 - Hana Imlaufová.....	72

Úvod

Primární motivací při výběru tohoto tématu byl nejen můj zájem o romskou historii a kulturu, ale také velká míra nepochopení, která velmi často charakterizuje veřejné debaty na téma romské otázky. V bakalářské diplomové práci se zabývám Romskou historií a zásadním vlivem historických událostí na současnou situaci Romů u nás. Podle mého názoru nelze bez alespoň minimální znalosti historických souvislostí objektivně nahlížet na cokoli, tím méně na tuto citlivou a komplikovanou otázku. Hodnocení těch lidí, kteří neznají souvislosti a fakta o pohnuté historii Romů, jsou naprosto irelevantní. Já sama nemám vytvořený názor na všechny oblasti romské otázky. Nejsem odborníkem na Romy a proto ani nemohu a nechci vytvořit vhodný "recept" na její řešení. Komplexní přístup, empatii a citlivost by měly mít ale přednost před všemi radikálními koncepcemi, které většinou selhávají. I Milena Hübschmannová, jejíž názorů si velmi vážím, sama o sobě prohlašuje, že není odborníkem na Romy. „Cožpak může být někdo odborník na Romy? Odborník na lidi? Kdo dospěl tak daleko, aby se mohl považovat za odborníka na sebe samého?“

„Kdykoliv jsem požádána, abych mluvila o Romech „jako odborník“, odmítám, protože v zásadě odmítám tuto pozici, tuto terminologii. Romy jsem povětšinou poznala jako přátele a jako o takových se o nich pokusím mluvit. Samozřejmě že i s přáteli může člověk občas nesouhlasit.(...)Nikdy bych ale nechtěla dopustit toho, aby po četbě mých slov řekl kdokoliv, že se cítí jako ve zkumavce.“ (Romové v České republice, 1999: s. 17)

Dále se zaměřuji na aktuální situaci Romů, zda-li projevy xenofobie a rasismu vůči této minoritě představují reálnou hrozbu, či jde jen o mýtus, dále popisují příčinu vzniku předsudků a stereotypů a snažím se popsat vztah mezi romskou minoritou a majoritní společností.

V poslední, empirické části jsem oslovila několik zajímavých osobností, abych se jich zeptala na jejich názory a pohled na celou situaci. Životní osudy těchto respondentů jsou velmi rozdílné, ale kromě jejich romského původu je spojuje bohatství zkušeností, které jsou při pohledu na toto téma podle mého mínění nejdůležitější. Otázky jsou zaměřené zejména na osobní zkušenosti dotazovaných s projevy rasismu a jejich

vlastním pohledem na řešení určitých problémů v této oblasti. V přílohách pak nalezneme všechny rozhovory, které jsem s respondenty vedla.

1. Historie Romů

1.1 Původ Romů

Od raného středověku panovala v Evropě představa o egyptském původu Romů. Německý kronikář Ludolph von Sundheim roku 1350 zaznamenal: *“Říkají jim Egyptané, neboť pocházejí z rodu faraonů”*. Romové sami často po příchodu do Evropy tvrdili, že pocházejí z Egypta, aby byli vlídněji přijati křesťanským obyvatelstvem a mnohdy se jim jejich záměr do určité doby skutečně dařil. Pravlastí Romů je však Indie. Romové pravděpodobně pocházejí z oblasti státu Rádžastán. Jejich egyptský původ úplnou náhodou vyvrátil až v roce 1763 maďarský student teologie I. Vályi, který si jako první všiml vnější i jazykové podobnosti Romů a svých kolegů z Indie, pobývajících tehdy v holandském Leidenu.

Romové ze své pravlasti odcházeli do různých oblastí dvěma odlišnými cestami. Indii opouštěli ve dvou vlnách, ve 3. – 5. století, a následně v 9. – 10. století. Mnoho předních romistů a historiků se domnívá, že jejich cesta vedla pravděpodobně přes území Persie (dnešního Iránu), Kréty, Korfu a Řecka, až na Balkánský poloostrov. Jiní pokračovali přes Blízký Východ do Evropy a přes severní Afriku do Španělska.

Angus Fraser uvádí, že z tohoto období existuje jen málo psaných pramenů a historických zmínek. Vzpomínky nejsou psány Romy samotnými, ale většinou společností, která stála vně cikánské komunity. Tyto zprávy tudíž nemusejí být zcela přesné, úplné či objektivní. Zprávy mohly být ovlivněny předsudky, neznalostí a nepochopením romského etnika.

Mnohem důležitější jsou však důvody jejich odchodu, než hledání přesného místa, ze kterého Romové odešli. Existuje několik hypotéz, které se snaží dopátrat pravého důvodu jejich odchodu. Za nejčastější důvod se považují válečné konflikty a z toho plynoucí ekonomické problémy. Romové také toužili po lepším životě, po novém domově, kde již není tolik sucha a hladomor. Romové se svými rodinami často doprovázeli armádu a jako řemeslníci pomáhali putujícím vojákům během většiny válečných konfliktů. Sociální rozdíly mezi válečníky a jejich doprovodem se tak postupně stíraly.

1.2 Odchod z pravlasti

V Indii byli lidé také svazováni kastovním způsobem života, který mnohým způsoboval řadu těžkostí. „*Kasta byla endogamní rodová skupina se specifickou tradiční profesí. Řadou pravidel a předpisů byly dány hranice, které musely být dodržovány. Za jejich nedodržování hrozilo vyloučení ze skupiny. (...) mladší se učili pouze od svých otců řemeslům, které náležely do jejich kastovní skupiny, což mělo za následek, že redukovali stejné výrobky či služby. Proto rodové skupiny musely být štěpeny, aby si našly nové odbytiště. Tento jev se stal přirozeným základem pro migraci, který u Dómů funguje ještě i dnes.*“ (Kapitoly z dějin Romů. Lidové noviny, 2002: s. 11)

Další důvod k opuštění vlasti by mohlo souviset s tažením Alexandra Makedonského do Indie (327-326), jak se domnívá americký lingvista Terrence Kaufman. Podle jeho teorie Rómové odešli z Indie před rokem 300 před n. l.

Staré prameny se také zmiňují o králi Bahramovi z dynastie Sásánovců, který požádal indického rádžu Šankala, aby mu pro jeho lid poslal několik desítek tisíc těch nejlepších hudebníků. Král Bahram Gur jim otevřel celé území svého perského království, obstaral jim pšenici, dobytek a osly a požádal je, aby ve dne pracovali a večer bavili jeho milované poddané. Hudebníci však nebyli na tvrdou práci zvyklí, a tak bezstarostně snědli všechnu pšenici i dobytek. Král se velmi rozzlobil a přikázal jim, aby jeho zemi Kaunádži opustili. Hudebníci souhlasili a od té doby putují po světě.

1.3 Romové v Českých zemích

Dalimilova kronika se roku 1242 zmiňuje „O Kartasiech pohanských“. Tento záznam by mohl být považován za první zmínku o Romech na našem území.

*"Leta od narození Jezu Krista milostivého
tisícího dvoustého čtyřicátého druhého,
kartasi chodili,
tatarští zvědové byli.*

*Na pět set těch lidí šlo
a takové jich chování bylo.*

*Kloboučky velmi vysoké měli,
roucho krátké a tobolky nosili;
Všichni v spodcích chodili,
Holi dlouhé v rukou drželi.
Když píti chtěli, s břehu nakloňmo pivali,
když chleba prosili, "kartas boh" tak mluvivali:
proto jim kartasi říkali...*

(In: Dalimil. Česká kronika, 1920: s. 150, Fraser, 1998: s. 267)

Kartasiové měli být údajně romští vyzvědači v tatarských službách. „*Je čas říci, že tehdy utíkal před mongolským vojskem v tlupách lid, kterému bylo dáno jméno kartasi a to jest cikáni. Mongolská hrubost naháněla cikánům nesmírný strach. (...) I utíkali, hnali se jako laní stádo, (...) a snášeli strašný hlad. (...) Tu říkali vkládajíce v svá slova všechnu naději žebráků: „Kartas boh! Kartas boh!“ A to jest: hladovíme!*“ (In: Obrazy z dějin národa českého, 1946: s. 127, Fraser, 1998: s. 267)

Zda se skutečně jednalo o Romy je dodnes otevřenou otázkou, protože přítomnost Romů ve východní Evropě v této době nikdy zaznamenána nebyla. Tuto domněnku by mohl vyvrátit i historický fakt, že mongolská vojska vpadla do střední Evropy o rok dříve, v roce 1241. Další spornou domněnkou je, že se jednalo o Romy u Uher. Ctibor Nečas, náš přední historik, však toto tvrzení vyvrací: „*Proud Mongolů, který mohl narazit na romskou populaci v Uhrách, se zemí přehnal tak rychle, že na nějaké kontaktování nebylo pro nedostatek času ani pomyslení. (...) nebo to byli Romové, (...) ale ti by se dostali na české území z Balkánu bez souvislosti s Mongoly, nebo krátce až po mongolském vpádu a spíše za jeho ústupu ze zpustošených Uher.* (Fraser, 1998: s. 268)

Další ranné záznamy jsou také v Popravčí knize pánů z Rožmberka z roku 1399, kde jeden z vyslýchaných loupežníků vypovídá, že jedním z viníků je i „*Cikán, černý, Ondřejův pacholek.*“ V Palackého Starých letopisech českých: „*(...) toho léta vláčili*

se Cikáni po české zemi a lidí mámili.“ Dále na Slovensku, rok 1322, Ján Kunch ze Spišské Nové Vsi v soupisu statků uvedl: „ *v okolních lesech (...), se potulují Cikáni.*“ (Fraser, 1998: s. 268)

Za první jistou zmínku o Romech je zpráva ze Starých letopisů českých z roku 1416. Tento záznam mapuje skupinu lidí, která prošla našim územím v čele s „králem“ Sindelem a „vévody“ Panuelem, Michalem a Ondřejem. Podrobně je zmapována i v jiných zemích. Skupina krále Sindela získala dva ochranné listy německého císaře a českého krále Zikmunda, i list papeže Martina V.. „*Těmito listinami bylo vajdovi Ondřejovi uloženo, aby on a jeho lidé sedm let putovali jako kající evropskými zeměmi – z čehož plynul nárok na ochranu, pomoc a almužny. Řím tehdy uvěřil vyprávění, že se tento národ provinil (snad tím, že neposkytl pomoc Svaté rodině na její cestě do Egypta, či že odpadl od křesťanské víry) a touží dosáhnout odpuštění.*“ (Říčan, 1998, s. 56)

Tato skupina Romů nejdříve putovala od Budína do Košic a pak dále přes Levice do Bratislavy, tam se skupina rozdělila. Část z nich doputovala do Francie, prokazovali se zde vystavenými glejty, a protože byly podepsány českým králem (často šlo také o padělky) a přišli z Čech, byli považováni za jeho poddané a ve Francii jsou dodnes nazýváni „*la Bohême*“ – Bohémiens (Češi).

Z toho vzniklo označení „*Bohém*“, které se udrželo dodnes, pro všechny, kteří žili svobodným způsobem života stejně jako Romové. Živili se hádáním z ruky, věštěním a kejklářstvím. Často se ale také dopouštěli drobných krádeží. Katolická církev proto začala brzy poukazovat na to, že se chování této skupiny neshoduje s pokáním poutníků. A tak se postoj k Romům začal postupně zhoršovat, nakonec se proměnil v otevřené nepřátelství a jejich pronásledování. Vztahy mezi Romy a ostatní společností se narušily také v českých zemích, zejména pak po roce 1541, kdy v Praze vypuknul požár, z jehož založení byli podezříváni právě Romové.

Později bylo proti Romům na většině území Evropy vydáno mnoho nařízení, byli prohlášeni za psance, byli perzekuováni a mohli být kdykoliv beztrestně usmrceni. Byli jim odebírány zbraně, byli pronásledováni a vyháněni, ženám byly uřezávány uši, děti byly dávány do křesťanských rodin na převýchovu. Přesto se některým Romům podařilo sžít s tehdejší obyvatelstvem. Největší předpoklady k tomu měli romští kováři,

především kvůli poptávce po tomto řemesle, jak i mimo jiné uvádí Milena Hübschmannová.

Milena Hübschmannová dále popisuje i velmi těžký osud Romů v pozdějších časech: „*Ještě na začátku 18. století bylo možné „cikána“ beztrestně zabít. Zachoval se o tom dokumentární zápis z města Berouna z roku 1710: „...cikáni se mají, kde bykoliv natrefeni, postříleti a ze země vyhladiti.*“

„*Karel VI. Zákonem roku 1721 přikazuje zabíjet nejen muže, ale i ženy a děti vychovávat ve špitálech...*“ (Romské pohádky, 1999: s. 10)

Také Josef I. v roce 1706 nařídil, aby byly podél hranic rozmístěny výstražné cedule s varovnými nápisy a s vyobrazením Romů, uvádí Fraser. Romové, kteří zákazu neuposlechli, byli oběšeni nebo zmrskáni.

Ani za vlády císaře Karla IV. se pro Romy situace nezměnila k lepšímu, naopak trest se dále ještě rozšířil o ty, kteří by jakkoliv Romům pomáhali, nebo je schovávali.

V porovnání s těmito opatřeními je přístup Marie Terezie vysloveně humanistickým činem, třebaže s použitím násilí. Za vlády Marie Terezie se s Romy poprvé počítalo jako s oficiálními obyvateli daných zemí. Rakouská císařovna (1740 – 1780) se jako první pokusila o asimilaci romské menšiny a rozhodla tolerovat vybrané rodiny a skupiny (tzv. regulovaní cikáni“), výměnou za mnohá omezení. Romové byli přejmenováni z Cikánů na „novosedláky“ a „novomaďary“. Tito Romové mohli zůstat na daném území a pokud se tak rozhodli, jejich pobyt byl přísně kontrolován. Museli plnit své křesťanské povinnosti, dodržovat školní docházku, nesměli obchodovat s koňmi. Měli zakázáno mluvit cikánsky, nosit svůj tradiční oděv, kováři nesměli pracovat svým tradičním způsobem, děti byly odebírány matkám a posílány na převýchovu. Romské obyvatelstvo se ale většinou začlenit nepodařilo. Romové tak začali žít v okrajových částech měst a vesnic. I později pokračoval v této politice i její syn Josef II. Řada romských rodin se později začala usazovat víceméně dobrovolně.

Národní obrození přineslo Romům mírný klid. Romové se mohli znovu volně stěhovat. Majoritní společnost byla do jisté míry ochotná kočování přijmout. V tomto období se také stali předlohou pro mnoho literárních děl, např. v díle Boženy Němcové, Aloise Jiráska, Zikmunda Wintra, Pavla Josefa Šafaříka. Nejvíce o Romech psal Josef Svátek: „*Kdyby Romové, jak se tvrdilo, byli tak špatní, nevraživí a lhostejní, nikdy by*

nemohli inspirovat umělecká a literární díla a nikdy by nevešli natrvalo do folklóru nejen u nás, ale i v mnoha evropských zemích.“ (<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18384>)

Mezi majoritní společností a Romy docházelo ale později často ke střetům a bezdůvodnému obviňování. V roce 1782 bylo popraveno čtyřicet neprávem osočených Romů z lidožroutství v tzv. Hontianském procesu. Později vyšlo najevo, že z údajně zavražděných nikdo nechybí. Romové se k činu doznali pod pohrůzkami a mučením.

Podle Fräsera se ani v pozdějších letech se pro Romy nezměnilo nic k lepšímu. Naopak často docházelo k vydávání velmi přísných zákonů a nařízení, které měly například po rakousko-uherském vyrovnání z roku 1888 na základě rozhodnutí vídeňského ministra vnitra navracet Romy, kteří nelegálně překročili hranici. I později v roce 1916 také Uhry nařídily obdobné opatření, kdy budapeštské ministerstvo vnitra zakázalo potulku.

Další významnou událostí bylo prvorepublikové uznání Romů za svébytnou národnostní menšinu. V roce 1927 se projevila snaha o asimilaci při projednávání zákonů „řešení romské otázky“. Jednotlivé politické strany ale zaujímaly různá stanoviska. Proti přijetí těchto zákonů vystoupily zástupci opozičních stran. *„Nespokojujeme se tím, že jeden národ zbytky druhého drží od narození až po smrt pod policajtským dohledem, víme přece, že ohromná většina utlačovaného národa je nevinna a nezodpovědná za činy své asociální menšiny, jejíž činy jsou odůvodněny nynějším společenským řádem. (...) Nestrpíme, aby na zbytek kočovného národa byla kálena špína a aby byl do bezprávného stavu uvalen takovým způsobem, že všechna lidská práva, která přece i podle této ústavy patří každému člověku, byla mu odňata jen proto, že jeho příslušníci jsou tmavé barvi pleti.“* (Dějiny Romů, 1994: s. 127) Tato slova však nebyla vyslyšena a k prvnímu soupisu Romů došlo za přítomnosti policie v období mezi červnem 1928 a srpnem 1929. Romům byly vydány cikánské legitimace, které museli nosit stále při sobě a na požádání státních orgánů se jimi prokazovat. Na základě těchto dokladů byli stigmatizováni a záměrně vyloučeni z občanské společnosti. Politický systém stále diskriminoval tuto menšinu a udržoval obecné povědomí o tom, že jsou „asociálové“, kterým stát a úřady musí věnovat zvýšenou pozornost. Také kočovní Romové museli složitě žádat o tzv. „kočovné listy“, které jim úřady udělily za velmi přísných podmínek.

1.4 Druhá světová válka

Druhá světová válka poznamenala život a osudy Romů stejně tragicky, jako životy všech ostatních lidí, kteří nesouhlasili s nacismem. V roce 1938 vešel v platnost „*Výnos o cikánech*“, vyčleňující Romy ze společnosti, ve stejném roce vznikla i „*Říšská centrála na potírání cikánského zlořádu*“.

Když v březnu roku 1939 Slovenský stát podepsal smlouvu o ochranném poměru s Německou říší, veškerou svou politiku, tedy i postoj k Židům a Cikánům, nadále podřídil zájmům nacistického Německa. Hned v září 1939 byli Romové na základě zákona o státním občanství fakticky vyloučeni z řad ostatních obyvatel. Například občany Slovenského státu dělil totiž zákon do dvou kategorií: na státní občany, kterým náležely veřejná i politická práva, a cizí živly, kterým tato práva nepřísluší. Za cizí živly byli označeni Židé, z Cikánů pak všichni ti, kteří žili kočovným způsobem života, co byli zaměstnání pouze příležitostně, a také všichni ti, kteří mezi sebou hovořili romsky ((NE)BOLÍ, 2005: s. 13)

Byl nastolen totalitní režim a veškerou moc v zemi převzala Hlinkova slovenská ľudová strana. Gardisté dohlíželi na veřejný pořádek, v romských osadách dělali razie spojené s fyzickými tresty, zamezovali Romům vstup do vesnic a měst, asistovali při vystěhovávání romských osad do lesa, při deportacích Židů a odvodech do pracovních táborů, kde také vykonávali dozor. ((NE)BOLÍ, 2005: s. 13)

Přitom je s jejich sousedy ještě donedávna často pojily udržitelné nebo i přátelské vztahy. Takový obrat v chování sousedů je pro řadu pamětníků zcela nepochopitelný.

„Po válce jsem nechtěla zůstat bydlet doma, protože jsem nemohla zapomenout, co s náma lidi z vesnice udělali, nemohla jsem jim to odpustit. V životě by mě nenapadlo, že nám může ublížit někdo, koho jsme znali, komu jsme pomáhali, kdo s náma vyrůstal a ví, že jste nikdy nikomu nic neudělali. Že vás takhle může někdo ponížit, takhle potupit“, vzpomíná Irena Tomášová, ((NE)BOLÍ, 2005: s. 34)

14. března 1939. *„Toho dne začaly na kostele ve vsi zvonit zvony. Zvonily možná dvě hodiny. Sedláci vycházeli ven ze dvorů, poslouchali a křičeli, že mají svobodu. Že mají samostatný stát! My Romové byli v osadě a čekali jsme, co se bude dít. Báli jsme se každé změny. Nevěřili jsme, že by jakákoli změna mohla pro nás znamenat obrat*

k lepšimu. Když potom přece jenom někdo vyšel z osady, sedláci se posmívali: „Ted' vás všechny posbírají a rozvářej vás na mejdlo, abyste se měli čím mejt, cigání špinavý!“ (Lacková, 2007: s. 107)

Na sklonku roku 1939 nařídilo protektorátní ministerstvo vnitra oběžníkem všem podřízeným úřadům, aby Romy vyzvaly k okamžitému usazení, na něž byla určena dvouměsíční lhůta. Ti z nich, kteří se nařízení nepodřídili, byli umístováni do kárných pracovních táborů. Romové z Čech do tábora v Letech u Písku, moravští Romové do Hodonína u Kunštátu. V roce 1942 byly oba tábory na základě nařízení o preventivním potírání zločinnosti po říšskoněmeckém vzoru oficiálně změněny na sběrné tábory a od 1. 8. 1942 na tábory cikánské. (...) Úmorná práce, která vězně v táboře čekala, nedostatečná strava a neúnosné hygienické podmínky způsobily vysokou úmrtnost. V roce 1942 zde navíc vypukla epidemie břišního tyfu a o rok později epidemie skvrnitého tyfu. (Fraser, 1992: s. 274)

Výmluvný je fakt, že žádné z dětí, které se zde narodily, nepřežilo. Tábory v Letech a Hodoníně byly ještě v průběhu války zrušeny a vězňové byli deportováni do vyhlazovacího tábora Osvětim – Březinka. V obou táborech byl kromě českých velitelů, také český personál, z něž nebyl po ukončení války nikdo potrestán. (Fraser, 1992: s. 275) Z původních evidovaných 6500 Romů žijících na území Čech a Moravy bylo ponecháno za války na svobodě pouze 300 osob. Pronásledovaní unikli jen díky šťastné náhodě, ukryvání, nebo úplné asimilaci. Převážná většina Romů, více než 3000 mužů, žen a dětí, však zahynula na následky těžké práce, zoufalých životní podmínek v táborech, nebo byla zavražděna v plynových komorách koncentračního tábora.

Přestože ze Slovenského státu romské transporty vypravovány nebyly, z jižního a jihovýchodního Slovenska, které byly za války přičleněny k Maďarsku, Romy transportovali do Dachau. (Fraser, 1992: s. 275)

Ani na Slovensku se však Romové nevyhnuli krutým represivním opatřením. Zajímavé je, že v Čechách většina Romů nepřežila i přesto, že byla lépe začleněna do společnosti než Romové na Slovensku. Na Slovensku si mnohé vesnice i města dokázali své romské obyvatele uchránit.

Od podzimu 1944 do jara 1945 došlo na četných místech Slovenského státu na příkaz speciálních jednotek SS k masovým popravám Romů, nezdá se proto, že právě romské osady poskytovaly útočiště partyzánům. (Fraser, 1992: s. 275).

Nikdy nesmíme zapomenout na to, že rasové pronásledování není jen prázdné heslo z historických knih, ale že se na nimi skrývají tisíce konkrétních lidských osudů.

1.5 Poválečný vývoj o osudy Romů v letech 1945 – 1989

Bohužel jen velmi málo Romů krutost nacismu přežilo. Krátce po válce zůstalo asi jen 600 – 1000 českých Romů na našem území. (Neznáme přesné počty, prameny i vědci se v této otázce liší.) Smutným faktem je, že se mnohdy setkávali se stejnými předsudky, kvůli kterým trpěli v koncentračních táborech. Na prožité strasti reagovali snahou se co nejvíce přizpůsobit okolní společnosti, a to i za cenu ztráty vlastní identity.

Osvobozování slovenského území probíhalo postupně. Značná část byla osvobozena již koncem roku 1944, další pak mezi lednem a dubnem roku 1945. Po osvobození se Romové postupně vraceli do svého domova, tedy do míst, kde původně žili ještě před válkou, nebo tam, kam byli během války násilně přemístěni. Mnozí přišli ve válce o své příbuzné, sami se vraceli zbídačení a nemocní a svá obydlí často našli zničená, ať už díky přechodu fronty, nebo represáliím německých jednotek. „*Vrátili jsme se domů. Když jsme ale přišli, náš domek už nestál. Všechno bylo rozstřílené, zbourané, neměli jsme ani kde spát. Táta časem postavil aspoň Kolibu, než seženeme peníze na lístek do Čech*“, vzpomíná Imrich Bílý ((NE)BOLÍ, 2005: s. 17)

Do Čech pak přicházeli slovenští Romové těsně po roce 1945. Mnozí z nich už nechtěli zůstat na místech, kde za války tolik trpěli. Slovenské romské osady byly velmi zaostalé a izolované. Ještě v polovině padesátých let žila většina z 95 tisíc Romů na Slovensku v 1 305 cikánských osadách, v 14 935 domech a naprosto nevyhovujících chatrčích. Lidé měli strach z budoucnosti, chyběla jim perspektiva. Stěhování za prací do Čech mnozí vnímali jako jediné možné východisko.

Mnoho Romů tedy migrovalo do průmyslových oblastí Čech a Moravy za lepším pracovním uplatněním a později i získáním ubytování pro své rodiny. Skupiny Romů přicházely do zcela odlišného, otevřeného prostředí v českých zemích, což přinášelo řadu

zcela nových příležitostí, ale i problémů v jejich základní adaptaci a ve vzájemném soužití.

Slovenští Romové v těchto oblastech představovali novou skupinu, protože před válkou zde žili pouze Romové čeští, moravští a němečtí (rodiny Růžičků, Danielů, Holomků, Weinrichů), vedle skupin olšských Romů, tehdy kočovných; ze všech těchto skupin však po válce zbylo jen několik desítek rodin, které nacistický holocaust přežily. (Černobílý život, 2000: s. 180)

Tato migrace je v romské historii novodobým jevem, mohla by být příkladem moderní urbanizace. Je zcela odlišná od původního romského kočování – nomádství a má své specifické charakteristiky. Jednou z nich je například skutečnost, že mimo olšských Romů, začali migrovat i ostatní Romové. Cílem Romů bylo usadit se v centrech velkých průmyslových měst, menších městech nebo větších pohraničních obcích. Velice důležitou roli při tom hrála jejich příbuzenská, skupinová struktura a vazby; obvykle šlo o tzv. řetězovou migraci, kdy z jedné lokality na Slovensku odcházely příbuzensky spjaté rodiny společně, či postupně, do nového domova v českých zemích.

Elena Lacková na toto období vzpomíná ve své knize Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou: *„Z gádžů šli jenom ti chudí, co neměli pole, zato Romové se do Čech hrnuli, a když se přijeli podívat zpátky za příbuznými, opěvovali Čechy jako zaslíbenou zemi. (...) Snad všichni Romové, co jich bylo, zařadili do svého repertoáru písničky jako „Romové v Čechách nic nedělají, jenom sedí v hospodě a popíjejí, pijí, pijí a rozbíjejí sklenice“. Anebo: „Nemám peníze, půjdu si vydělat do Čech, půjč mi na rychlík anebo aspoň na osobák.“*

„Samozřejmě, že Romové jezdili do Čech proto, že se tam dala sehnat obživa a bydlení, ale jak se říká - Na ča maro tne paťiv manušeske kempel - Člověk potřebuje nejenom chleba, ale i úctu - a tak naše lidi lákaly do Čech i nadšené zprávy, že Češi cikánům neříkají „cikán“, ale „pane Horváthe, paní Kalejová“ A vykají nám! Cikán a pán, paní! To, co bylo na Slovensku s cikánem neslučitelné, se k nim v Čechách pojilo jako samozřejmá přirozenost. Čechy se opravdu staly zaslíbenou zemí.“

Vláda rychlé osidlování pohraničí podporovala a nové pracovní síly vítala. Na Slovensko začali z Čech jezdit náboráři, kteří hledali pracovní síly k obnovení válkou zničeného průmyslu. Slibovali lepší život, práci, bydlení a Romové na jejich výzvy

slyšeli. Protože byli dosud navyklí na život v chudém prostředí slovenského venkova, příchod do Čech pro ně znamenal obrovskou změnu.

„Byli jsme ze všeho dočista vyjevení. Tolik lidí jsme ještě nikdy neviděli. Neznali jsme tramvaj, proč to jezdí, kdo to řídí. Poprvé jsme jeli vlakem, viděli jsme autobus, auto. Když kolem nás něco projelo, říkali jsme: „Jak je to možné?“ vypovídá Imrich Bílý, ((NE)BOLÍ, 2005: s. 17)

„V Čechách to pro nás bylo, jako kdybychom přišli do ráje. Všude plno jídla, konzervy, maso, sádlo, chleba, máslo, všeho dost...(...) Nadřel jsem se jako kuň. No jo, chtěli jsme peníze, chtěli jsme bydlet, chtěli jsme lepší život. A opravdu, dokázali jsme všechno, pak už to všechno nějak šlo. Najednou jsme se mohli oblékat, mohli jsme žít, měli jsme všechno, co jsme chtěli, obývací, ložnici, oblečení“, vzpomíná Michal Demeter. ((NE)BOLÍ, 2005: s. 17)

Podle soupisu z roku 1947 už v Čechách žilo téměř 17 tisíc Romů, z nichž naprostou většinu tvořili právě přistěhovalci ze Slovenska. Vzájemná nedůvěra však přetrvávala i nadále. Řada Romů v této době stále žila „polokočovným“ životem: své rodiny zanechala na Slovensku, dojížděla za prací, ale domů se vracela, kdykoliv to bylo jen možné. Mnozí Romové se přitom vraceli s prvními úsporami domů a pomalu budovali své nové domy v osadách bez elektřiny a pitné vody, v osadách, jež postrádaly hygienické zázemí a které navíc byly určeny k demolici.

Zdeňka Jařabová ve své knize Černobílý život uvádí, že na základě Ústavy, jejíž legislativu po válce zastupoval Košický vládní program, byli Romové teoreticky zrovnoprávněni s ostatními občany republiky, byly jim poskytnuty záruky rovnoprávného postavení a umožněno zaměstnání. O víc se tehdejší společnost nestarala. Až po roce 1950 se objevily první snahy o tzv. řešení sociálně-kulturních problémů „obyvatelstva cikánského původu“, nejdříve ale v oblasti osvětové práce a počátků odstraňování negramotnosti.

To vše za cenu ztráty vlastní identity. Ministerstvo vnitra roku 1951 sestavilo konkrétní opatření později uplatňované asimilační politiky. Řešení existujících problémů měl zajistit osmibodový program, který se týkal zejména zapojení do řádného pracovního poměru a zajištění ubytování v místě pracoviště. Romové začali být převychovávaní, nesměli kočovat, museli plnit školní docházku, navštěvovat předškolní zařízení, dohlíželo

se nad jejich zaměstnaností. Tato směrnice dále také obsahovala body týkající se odstraňování diskriminace ze strany většinového obyvatelstva. Povinností národních výborů bylo také dbát na přednostní přijímání romských dětí do mateřských a obecných škol. Směrnice dovozovala zřizovat v případě potřeby třídy nebo školy jen pro cikánské děti a postupovat tak, jako by se jednalo o mládež obtížně vychovatelnou. Směrnice vyhlášovala princip pomoci státu všem Romům při dodržování zásady rovnoprávnosti všech národnostních skupin v dalším řešení tzv. cikánské otázky. Mnohdy však praktická realizace „převýchovného procesu“ neodpovídala přijaté filozofii. Tak například referát pro vnitřní věci KNV v Ústí nad Labem vydal přípis k zařazování „kočujících Cikánů“ do pracovního procesu, v němž se mimo jiné uvádí: „*Všem kočujícím Cikánům budiž odebrány všechny koně, zvěrolékařsky prohlédnuty, zdravé pak předejte státním statkům a JZD. Nezdraví budiž předáni k poražení jatkým.*“

„Ze všech vozů budiž sejmuta kola a uskladněna. Zdravé pracovní síly budiž ihned zařazeny do práce v nejbližším okolí od jejich stanoviště. Referát IV. ONV postará se o řádnou docházku dětí do škol.“ (Romové v České Republice, 1999, s. 303)

Oproti tomu je ale ve vzpomínkách mnoha Romů období komunismu často vykresleno ve světlých barvách. Nikdo z pamětníků nehovoří o praktikách tvrdé komunistické asimilace, která proti nim byla po dlouhá léta uplatňována, ale všichni shodně vyzdvihují materiální výtoby a možnosti, které jim tehdejší doba přinesla. ((NE)BOLÍ, 2005: s. 18)

1.6 Romové po roce 1989

Rok 1989 znamenal pro Romy, stejně jako pro majoritní společnost zásadní zlom. Pro nás všechny se stal symbolem demokracie a přinesl s sebou mnoho pozitivních změn. V roce 1989 byla také oficiálně uznána Romská národnost. Začala se znovu probouzet emancipační hnutí, která byla potlačena na začátku sedmdesátých let.

Romové odmítají roli pasivního objektu „všestranné péče“, zakládají politické strany a hnutí. V prvních polistopadových volbách se pak zástupci Romské občanské iniciativy, na kandidátkách OF dostávají do parlamentu. (Karel Holomek se stává prvním romským poslancem). Společně s demokratickou opozicí vydávají 21. listopadu

dvě prohlášení, která formou letáků šíří rebelující studenti. Na tomto prohlášení se podíleli například Milena Hübschmannová, Jan Rusenko, Emil Šťuka, Kateřina a Karel Sidonovi. Jedno z prohlášení:

„Sestry, bratři, Romové. Probouzejme jeden druhého! Přišel den, na který naši předkové čekali dlouhá léta. Ten den je zde. Romové, kteří žijí v této zemi, mohou poprvé vzít osud do svých rukou. A teď je na nás, jak se dohodneme, jak budeme držet pospolu a co uděláme pro naše děti. Spojme se s lidmi, kteří jsou ochotni nám naslouchat. Je to Občanské fórum. OF uznalo naši stranu Romská občanská iniciativa. OF a ROI stojí za všemi Romy v této zemi. Pozvedněme své romství pro lepší život. Nezapomínejme na pravdu našich otců: Dej úctu, dostane se ti úcty: Emil Šťuka, Jan Rusenko – Romská občanská iniciativa..“

S postupným rozvojem občanské společnosti ministerstvo vnitra záhy registruje desítky romských občanských sdružení. Romové začínají hledat svoji identitu, zaměřují svoji pozornost na své vzdělání a rozvoj kultury. V tomto období začínají vznikat první romská periodika.

Lidé byli překvapeni. Změny proběhly nečekaně a opravdu velmi rychle. Mnohým z nich se zdálo, že emigrovali do jiné země. Romští spoluobčané vnímali všechny změny ještě mnohem citlivěji. Demokracie s sebou přináší rysy anarchie, kdy nejen v médiích padají v souvislosti s Romy pojmy jako xenofobie, diskriminace, rasismus a kriminalita. Romové se bojí o vlastní bezpečnost, jsou napadáni příslušníky mnoha extremistických sdružení, která jsou v České republice registrována. Romové těžko shánějí práci, především díky nekvalifikovanosti a kvůli předsudkům ze strany zaměstnavatelů, obtížně komunikují na úradech, neznají řeč, zákony.

„Obtížná komunikace je způsobená tím, že se jako příslušníci menšiny museli vzdát vlastní komunikační symboliky a vyjadřovat se v symbolice „cizí“. Byli nuceni hovořit „cizí“ řečí, projevovat „ne-vlastní“ formy zdvořilosti, jinak zdravit, jinak děkovat, jinak prosit (...) a to vše ve stresové situaci člověka, který je komunikačním partnerem hodnocen jako představitel „nižší“ kultury.“, říká Milena Hübschmannová. Každý den museli reagovat na předsudky, nedůvěru a nenávist společnosti.

Demokracie nabízela lepší příležitosti, ale bohužel jen velmi málo Romů dokázalo této situace využít. Na druhou stranu se někteří společensky úspěšní Romové přestávají

považovat za Romy, ke své národnosti se nehlásí, anebo svůj původ popírají. Oddělují se od romského etnika a snaží se s nimi přetrhnout veškeré vazby. Milena Hübschmannová tento postoj v romském etniku vysvětluje jako přenos z kastovní tradice. Ti, kteří změni svoji profesi, současně opouštějí i svoji kastu.

Pozitivním faktem je, že Romové i majoritní společnosti začíná více přemýšlet i otevřeněji diskutovat o společném soužití. Bohužel i přesto, že si nikdo nepřeje žádná krajní a násilná řešení problémů, konflikt mezi většinovou společností a romskou komunitou se projevuje stále se zvyšující frekvencí a intenzitou rasového násilí.

“Mezi majoritou i nadále přetrvává bipolární vidění společnosti, kterou rozděluje na nás a je. O tomto přístupu vypovídá i častý požadavek, aby se „Romové nejprve dohodli mezi sebou“ a potom přišli své požadavky tlumočit příslušným orgánům.“ (Fraser, 1998: s. 284)

Celá situace se ještě zhoršila po rozdělení Československa. Rozdělení přineslo komplikace mnoha Romům v České Republice, protože se narodili na Slovensku. Na základě zákona č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství, museli podávat žádost o občanství znovu. Byli však diskriminováni komplikovaným byrokratickým zařízením a těžko mohli splnit podmínka zákona. Mnoho Romů bylo na úřadech také odmítáno a dezinformováno, přestože zákonné podmínky splňovali. Z desetitisíců slovenských Romů se na území ČR stali od 1. 7. 1994 bezdomovci. Romové se ocitli v tíživé situaci a jako cizinci ve vlastní zemi ztratili možnost legálního pracovního poměru, nemohli být registrováni mezi žadateli o zaměstnání na pracovních úřadech, ztratili nárok na dávky státní sociální podpory, možnost legálního ubytování, a jako cizincům jim navíc hrozilo vyhoštění ze země.

I z dalších důvodů později Romové hledají jistotu jinde a žádají o azyl. Podle Karla Holomka neodcházejí Romové z ekonomických důvodů. Většinou jde o čistě politické důvody. Romové, kteří utíkají, pocházejí ze středních vrstev a někdy jsou i dokonce velmi bohatí. Ekonomické důvody jsou druhořadé. Romové odcházejí převážně pro pocit nejistoty, který denně zažívají a jsou frustrovaní z neuspokojivého uplatnění ve společnosti.

“Marcela se narodila na Slovensku, jako malé dítě přišla s rodiči do Čech. V roce 1994 požádala o udělení státního občanství ČR. Do žádosti zahrnula také své dvě dcery

(...) V roce 1995 zaplatila poplatek za propuštění ze státního svazku SR. Jakmile byl doklad o propuštění ze státního svazku SR doručen Ministerstvu vnitra v Praze, vyžádal si tento úřad nový výpis z rejstříku trestů a zjistil, že Marcela byla v mezidobí podmíněně odsouzena pro krádež. Její žádost byla poté zamítnuta a státní občanství ČR bylo uděleno jen jejím dvěma dcerám. Počátkem roku 1996 požádala o udělení státního občanství ČR pro svého syna Dušana, který se tehdy narodil, a sama žádala znovu pro sebe po novelizaci zákona koncem roku 1996. Řízení se protáhlo na další rok a mezitím se Marcele narodilo čtvrté dítě, které nabylo opět státního občanství SR, protože nebylo zahrnuto v matčině žádosti (podané před jeho narozením), ale narodilo se dříve, než matka složila státoobčanský slib. Dítě se narodilo s těžkou srdeční vadou, která vyžaduje rychlou operaci, ale VZP se zdráhala vydat dítěti průkaz pojištěnce. Matka nabyla státního občanství ČR koncem roku 1997, v rodině je ale další nelegální cizinec, její nejmladší dítě, pro něž musí žádat znovu.” (Romové v České republice, 1999: str. 269)

Dodnes několika tisícům Romů občanství nebylo uděleno. I v současné době mnoho z nás Rómy stále považujeme za neevropský národ bez vlastního státu. Romové v České republice jsou ale Čechy stejně jako my. „Já jsem Čech a jsem na to hrdý.“ , říká romský aktivista, Dr. Emil Šťuka. Romové se v Čechách narodili, vyrůstali a vychovávají své děti. Neměli bychom používat výrazy - oni a my, Češi. Ale třeba „čeští Romové a čeští gádžové“, jak pravil Petr Pithart.

Jsme ovlivněni svými předsudky a stereotypy, stejně tak jako naši předkové. Používáme proti menšinám pořád ty stejné útočné metody a stejně tak menšina užívá těch obranných. Řešení společného soužití je možná stejně jako před několika sty lety. Například ještě před pouhými třinácti lety, v roce 1997 se v usnesení jedné vesnice obecní rady objevuje: „Romové nesmějí vstoupit na území vesnice a nesmějí ani bydlet v provizorních stavbách na území, které k vesnici patří“. Sněm svaté říše římské přijal v roce 1551 (před 459 lety) dekret, ve kterém bylo tehdy řečeno, že všechny pasy, všechny bezpečné průchody a průjezdy Cikánům jsou neplatné a že na příště se žádné pasy nemají Romům vydávat.

1.7 Možnosti odškodnění Romů v České Republice a na Slovensku

V České Republice je možné požádat o odškodnění dle zákona č. 255/1946 Sb. Je určeno těm, kteří za války trpěli a byli vězněni v koncentračních či pracovních táborech, či se kvůli rasové perzekuci museli za nelidských podmínek skrývat v období od 15. března 1939 do 4. května 1945 a jejich potomkům, kteří cílené vyhlazování přežili. Po válce se o odškodnění přihlásili židé, ale u Romů tomu tak nebylo. „Židé byli organizovanější, vzdělanější, zatímco Romové mnohdy neuměli ani číst, ani psát“, říká J. Horváthová, ředitelka Muzea romské kultury.

Romové mohou nárok o odškodnění za utrpení během nacistického bezpráví uplatňovat v kategorii „československého politického vězně“, pokud se jim podaří prokázat, že se nepřetržitě ukryvali alespoň tři měsíce. Podle Karla Holomka jsou, ale podmínky příliš tvrdé a jde spíše o gesto, které neplní svůj účel. Jde hlavně o chyby, které vznikly při tvorbě zákona, protože žadatelé o odškodnění musí většinou doložit oficiální písemné doklady. Takovou podmínku, ale není většina z nich schopna splnit. Zákon by měl zohlednit skutečnost, že převážná většina Romů byla zcela negramotná a navíc většina svědků už zemřela. Pokud by český stát vyplatil odškodnění všem žadatelům (60.000,-- Kč/ na osobu) celkový suma by nepřesáhla 400 milionů korun. Podle Karla Holomka je to pro státní rozpočet zanedbatelná částka a přitom by to byl skvělý signál o reflexi holocaustu ve společnosti.

S názorem Karla Holomka souhlasím. Osobně si jen těžko umím představit, že se v tak bezvýchodné situaci lidé místo snahy přežít, pokoušejí sehnat úřední doklad, který bude jejich utrpení dosvědčovat. V procesu odškodnění pomáhal žadatelům například i Výbor pro odškodnění romského holocaustu, Muzeum romské kultury v Brně, o. p. s. Člověk v tísní. Paní Tomášová je jednou z těch, která s pomocí romských aktivistů žádost uplatnila: „Dala jsem si žádost na Ministerstvo obrany, ale pořád po mě chtějí svědectví. Kde ho mám ale vzít, od koho? Řekli mi, abych jela na Slovensko, jestli tam někdo nepíše kroniku. Panebože, na Slovensku někdo bude psát kroniku! Vždyť tam byli lidi ubohý! Všecko jenom pole a pole. Neměli čas psát kroniku! A i kdyby některý starý lidi něco psali, tak to už je dávno pryč zahozené. Copak mladý o to mají zájem, o kroniku?“ ((NE)BOLÍ, 2005: s. 37.) Občanské sdružení Člověk v tísní zajistilo, že se

vzpomínky některých žadatelů nahrají a následně zpracují formou osobní výpovědi. Pokud osobní výpověď splňuje kritéria ministerstva vnitra může nahradit absentující doklad.

V letech 2001 – 2002 probíhaly v ČR paralelně další dva odškodňovací programy, německá nadace „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“ (Připomínka, odpovědnost a budoucnost), uznána více než dvěma tisícům romských žadatelů a fond Holocaust Victim Assets Programme Swiss Bank (Program odškodnění romského holocaustu švýcarských bank), stále probíhá. Prvotním plánem bylo vyplatit odškodnění všem Romům, kteří za války žili. Později se ale omezilo jen na vězně v koncentračním, vyhlazovacích a pracovních táborech, anebo na jiných sběrných místech v Čechách i na Slovensku. O toto osvědčení ministerstva obrany požádalo přibližně osm tisíc Romů. Odškodnění jich získalo asi tři sta. V letech 1997-2000 proběhly v USA dva výzkumy zaměřené na audiovizuální svědectví židovských a romských obětí holocaustu. Tato svědectví byla pořizována pro speciální archiv holocaustu na Yale University. V této době také získávaly informace a svědectví další americké nadace, které oběti hledaly skrze masmédiá a pro které byla určena finanční pomoc ve výši tisíce dolarů.

2. Xenofobie, rasismus a stereotypy

2.1 Xenofobie a stereotypy

Termín xenofobie (z řeckého slova xénos = cizí, příchozí, cizinec a fóbos = bázeň, strach, úzkost) označuje strach z cizího, nenávist k cizincům, a nedůvěru vůči všemu co přichází zvenčí, mimo vlastní sociální útvar. (Geist. Sociologický slovník, 1992: s. 560) Tento výraz se obecně používá pro označení předsudků vůči lidem z jiné země, nesnášenlivosti a nedostatku úcty k jejich kultuře, tradicím a odlišnému způsobu života. Xenofobie je základem nenávistných ideologií, šovinismu, nacionalismu, fašismu, rasismu, apod.

Pocit strachu a obav z něčeho nám neznámého mají pudově zakódovanou asi všechny živé organismy. Tento přírodní mechanismus je zcela přirozený. Je však velmi často uměle živen a podporován různými ideologiemi, ze kterých potom nebezpečí xenofobie vyrůstá, pokud ona sama není jejich původcem. K jejím projevům nejčastěji dochází v sociální, politické a ekonomické krizi, kdy se „cizinci“ či „majorita“ stávají domnělymi původci všech nesnází. (Geist. Sociologický slovník. 1992: s. 560)

Za základ tohoto stereotypního přístupu k romskému etniku můžeme považovat kroniky a umělecká díla z přelomu 14. - 15. století. Příchod Cikánů do Evropy zaznamenali kronikáři, jejichž svědectví se opírala o vlastní úvahy a vzpomínky pamětníků. Jednou z nejznámějších kronik je Saxonie z roku 1530. Její autor, Albert Krantz se v ní pohoršuje nad oblečením, chováním a způsoby Cikánů. Přirovnává je k divé zvěři, která nemá vlast, domov a víru. Za ohavnou považuje jejich snědou pleť, dlouhé vlasy a náušnice. Tato kronika vstoupila v obecnou známost a měla velký vliv na utváření negativního obrazu o Cikánech. Krantz přitom žádnou osobní zkušenost s tímto etnikem neměl, většinou šlo o zprostředkované příběhy jiných lidí, většinou staré sto let. Cikáni nikdy žádné kroniky nepsali a rovněž nevytvořili ani jeden písemný záznam o svém životě. Všechny informace o nich tedy máme „z druhé ruky“.

Také umění, konkrétně malířství a divadelní hry, vytvořilo o Cikánech poněkud jednostranný obraz. V populárních divadelních hrách té doby (např. hry autorů Gila Vicente, či Hanse Sachse) měli Cikáni jen určité role - nejčastěji to byli zlodějové, loupežníci, kapsáři, falešní hráči, čarodějové, věštcí a hochštapleři. Není divu, že je takto

lidé začali vnímat. I později v 16.- 17. století byli Cikáni terčem karikatur s podobnou tematikou, a to jim na dobré pověsti nepřidalo.

V malířství byl tematický okruh velmi podobný. Hieronymus Bosch jako jeden z prvních malířů zobrazil cikánskou věštkyni v díle *Vůz sena* (okolo roku 1500). Nejslavnější vyobrazení Romů můžeme nalézt na tournaiských gobelínech. Jedna ze šlechtičen si nechává číst z ruky, zatímco jiné ve stejnou chvíli cikánský chlapec odvazuje váček s penězi. I přes velkou míru stylizace těchto uměleckých děl, však máme představu, jak Cikáni vypadali. Všechny obrazy jsou si totiž v jejich vyobrazení téměř podobné. Cikáni jsou v nich synonymem exotična – charakterizují je snědé tváře, dlouhé košile, turbany a sepnuté přehozy. Na těchto obrazech jsou většinou zachyceni jako handlíři, léčitelé, kováři a hudebníci.

Vlivem tehdy převládajícího františkánského učení o chudobě bylo tolerováno žebrání a dávání almužen, z kterých Cikáni také žili. Později ale došlo k reformaci a změně politiky. Luther zavedl přísná opatření proti žebrání. Evropané byli donuceni ke změně života a jejich hlavními prioritami se staly zbožnost a práce. Takto usazená společnost se dívala na nomádský způsob života s velkým despektem a vnímala jej jako protiklad ke svým morálním hodnotám. Počínaje 17. stoletím Cikáni začali nabízet legální nabídky a služby, ale setkaly se s nevráživostí obyvatel, jenž měli na svou živnost monopol. I dále, až do 19. století byli Cikáni vnímáni jako zloději zabývající se černou magií, a tento stereotyp spojený s xenofobií se s nimi „táhl“ až do 20. století, kdy se tento přístup začal měnit. Cizí, jiné, neznámé je však ale stále pokládáno za nebezpečné, a tak se může stát jako velmi lehce identifikovatelné za původce všech problémů.

2.2 Rasa a rasismus

Tento termín vyjadřuje druhovou diferenciaci lidského plemene, popisuje naše odlišné biologické a somatické rysy, kterými se lišíme od lidí sdílejících genetické dědictví. Tyto odlišnosti jsou založeny na vzezření, nejčastěji se jedná o barvu pleti, vlasů a očí, tvaru nosu, lebky a obličeje a mnohými dalšími tělesnými znaky. Toto označení pochází z arabštiny, kde původně znamenalo „původ, začátek, hlava“. Moderní pojetí ras jako základních lidských typů klasifikovaných podle těchto fyzických znaků, vzniklo

až v osmnáctém století, přičemž se samotný termín „rasa“ v evropském kontextu původně vztahoval jen k chovu dobytka či k aristokratickým rodům.

Empirické výzkumy ukázaly, že zde není žádná příčinná souvislost mezi tělesnými znaky, které se tak často zneužívají, a psychologickými znaky, jako jsou schopnosti, charakter, apod. Rasa je biologická skutečnost, nikoliv kulturní a sociální jev. (Geist. Sociologický slovník, 1992: s. 339) Jedná se tedy o samozřejmě krajně stereotypní zobecňování, které se týká členů dané skupiny. Existuje obrovské spektrum možností jak rasismus definovat. Rasová nesnášenlivost vychází z různých teorií odlišnosti lidských ras, které vycházejí z neznalosti, předsudků a zcela nesprávných hodnotících soudů. Tato ideologie rozděluje sociální skupiny podle jejich etnického původu.

Jeho novodobá podoba vznikla v období romantické reakce na osvícenskou teorii o nerovnosti občanů, související s etnickým nacionalismem a se sociálním darwinismem. Termín „rasismus“ potom do obecného užívání přešel ve třicátých letech dvacátého století, kdy se nacisté snažili obhájit své činy motivované rasismem a ospravedlnit pronásledování Židů.

Rasismus vychází z předpokladu, že lidé odlišné rasy nejsou rovnocenní, přičemž se zpravidla zdůrazňují přednosti vlastní rasy. Rasismus je zcela nevědecký a vytváří mnoho konfliktů. Může mít jemnou či skrytou podobu, ale může také způsobit společenský odstup, diskriminaci, šikanování, prohloubit nepřátelské postoje vůči jiné rase nebo etniku. Ne příliš vzdálená historická zkušenost vypovídá o tom, jak lehce se rasismus může změnit v fanatické pronásledování příslušníků jiné rasy, jak snadno může přerůst v ideologii a v systematický teror, vede k omezování lidských práv, k rasové segregaci a genocidě a snaží se o vyhlazení diskriminované rasy. Tato nenávist je nejčastěji směřována proti těm nejslabším a nejvíce odlišným. Je to iracionální postoj, často spojený se snahou vybití si agresivitu, odstranit pracovní konkurenci, přenést na někoho odpovědnost za vlastní neúspěchy a bezvýchodnou sociální situaci. Tyto projevy se vyskytují u jednotlivců, kteří mají nízké sebevědomí, jsou společensky frustrováni a mohou také pramenit ze strachu z hospodářského úpadku země. Podhoubím pro vznik rasismu a předsudků může být také naše zobecněná špatná individuální zkušenost.

Každé rasově motivované myšlenky je vlastní přesvědčení o prapůvodním rozdělení vyšší a nižší lidské rasy. Nadřazená rasa má vládnout a má nést civilizaci, oproti tomu méněcenná rasa je neschopná kulturní tvořivosti, stává se objektem útlaků. Může jít o víceméně živelný proces, ale například i o státní zájmy podpořené rasistickou ideologií. Ta záměrně poukazuje na rozdílnost mezi rasami, na převaze jedné rasy nad jinou, přičemž absolutizuje význam jednotlivých odchylných znaků. (Linhart. Velký sociologický slovník, 1996: s. 664)

Karel Čapek se k problému rasismu vyjádřil v roce 1934 v kontextu jasně se rýsujícího německého národního socialismu:

„Rozdílly které v nás pěstuje politika, jsou daleko větší než difference vložené do nás přírodou. Evropanství není jenom heslo, nýbrž přírodní skutečnost, Evropa byla od pravěku tavící hrnec, ve kterém se mísila plemena, a to smíšení se nedá zastavit, neboť každý národ má ve svých hranicích zastoupeno několik ras. Je možno povšechně a bez výjimky říci, že všichni jsme spíš Evropany, než Germány, Slovany a Kelty, nordiky, dinárci nebo alpínci.“ (In: Sekot, 2006: s. 184 a Čapek, 1957: s. 259)

Typických příkladů z nedávné doby, které mohou sloužit jako příklad, máme mnoho i z České republiky. Ukázkou „vědecky vyargumentovaného“ rasismu je kontroverzní kniha „Tabu v sociálních vědách“. Její autor, Petr Bakalář, se ve svých tvrzeních snaží o zdání objektivitu, ale jeho kniha postrádá základní atributy vědeckého bádání. Především se nezakládá na vlastním výzkumu, jehož absenci autor vysvětluje snahou o objektivitu. Cituje pouze publikace názorově blízkých autorů, s citacemi ostatních odborníků manipuluje a vytrhává je z kontextu. Např. český psycholog P. Klíma se proti této knize ohradil s tím, že Bakalář silně manipuluje s jeho textem. P. Klíma se dlouhodobě zabývá romskou problematikou. Na základě svých výzkumů formuloval názor, že Romové nemají horší výsledky v IQ testech proto, že jsou a priori méně inteligentní, ale že tyto testy jsou špatně připraveny, nereflektují především sociální a jiné souvislosti. Petr Bakalář si ale ve své knize bere jen tu část, která se mu do předem připraveného konceptu hodí, a píše pouze to, že Romové mají podle P. Klímy špatné výsledky z IQ testu, což dokazuje jejich intelektuální determinaci.

Petr Bakalář aplikuje dílo amerického psychologa Arthura Jensena na své zkoumání o Židech a Romech. Základní teze této teorie jsou následující: existují dvě

kategorie lidí (převzato z aplikace přírodních věd) : první je K - strategie, druhá pak r - strategie. K – strategii charakterizuje stabilní a předvídatelné prostředí, dostatek prostředků pro život. Lidé žijící v těchto podmínkách mají:

- a) málo potomků (sází na kvalitu)*
- b) věnují se výchově potomků*
- c) pevnější párové a vůbec společenské vztahy*
- d) nemají potřebu podstupovat velká rizika*
- e) dožívají se průměrně vyššího věku*
- f) mívají větší tělesné rozměry*

r – strategie se uplatňuje v rychle se měnícím prostředí, s omezenými prostředky pro život. Lidé této kategorie mají:

- a) více potomků (sází na kvantitu)*
- b) méně se věnují jejich výchově*
- c) slabší sociální vazby*
- d) praktikují riskantní způsoby chování (kriminalita)*
- e) vyšší míra agresivity a soutěživosti*
- f) kratší průměrná délka života*
- g) mívají menší tělesné rozměry*

Romové podle Bakaláře patří do kategorie r – strategie. Na základě této teorie rozvíjí svou myšlenku o dědičnosti, nerovnosti ras a rozdílnosti genetické vybavenosti. Romů řadí k negroidům, které nezávisle na jakémkoliv seriózním výzkumu, „odsuzuje“ k nižší kategorii obyvatel. Tato absolutizace naprosto popírá moderní sociologii a pedagogiku, jejichž přístup reflektuje kulturní a sociální rozdíly, a filosofii o rovnosti všech ras a etnicit. Zmínila jsem tuto knihu obšírněji nejen proto, že se nejedná o dílo předcházející II. Světovou válku, ale o knihu relativně novou. Bakalářova publikace totiž dává pseudoargumenty do rukou extremistů a rasistů a je na to potřeba neustále upozorňovat.

Naše společnost bohužel ještě není v situaci, kdy nad takovou knihou můžeme jen mávnout rukou. Jedním z nejzávažnějších případů, který ukázal, že rasismus a xenofobní vášně jsou v naší společnosti stále živou realitou, byla vražda pana Berkiho. Bohužel ani média a sdělovací prostředky nejsou schopny takovou tragédii reflektovat adekvátně. Pana Berkiho 13. května 1995 napadli čtyři muži ve věku od sedmnácti do jednadvaceti let a způsobili mu smrtelná zranění, na která krátce po převozu do nemocnice zemřel. Jeden z mužů udeřil pana Berkiho několikrát do hlavy baseballovou pálkou do zátylku, to vše před zraky jeho ženy a dětí. Po smrti byl pan Berki v tisku označován jako výjimečný a nereprezentativní člen romské menšiny. Např. ve výroku žďárského starosty pana Jaromíra Brychty: „*Patřili k slušným lidem, on byl jedním z mála Romů, kteří chtěli pracovat.*“ dále pak „*Podle ředitele žďárské policie Jiřího Obra šlo o občana romského původu, který však se zákonem neměl nikdy žádné problémy.*“ (ČTK – 15. 5. 95) Na druhé straně matka obviněného skina hájí slovy „*Vždyť je to jen puberták!*“ (Express, 20. 5. 1995) V tomto i dalších článcích se objevuje obraz mladíků jen svedených špatnými kamarády, skinheady. „*Nevím, co jim na nás vadilo, vždyť máme maďarskou národnost,*“ řekla paní Berkiová, která se stále nemůže smířit s myšlenkou, že muž již není mezi živými. (Express, 16. 5. 1995)

2.3 Rasová diskriminace

Diskriminace (lat. *diskriminare* – rozlišovat). Rasismus podněcuje rasovou diskriminaci a rasové násilí. Rasová diskriminace zcela nevědecky a neoprávněně rozděluje jedince, nebo skupiny na základě jejich vzezření, tedy jejich biologické determinace a dále také podle politické, profesní a náboženské příslušnosti. Diskriminaci můžeme chápat jako nejrůznější formy nevhodného chování či zacházení, ale také jako prostředek k udržování společenského odstavu mezi sociálními skupinami.

V moderní demokratické společnosti je diskriminace považována za nepřipustnou a je zpravidla zákony a mezinárodními úmluvami zakázána. V Česku zakazuje diskriminaci Listina základních práv a svobod, ale objevují se i v jiných zákonech, např. v zákoníku práce. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskriminace>)

Rasovou diskriminaci rozlišujeme na úmyslnou a neúmyslnou. Neúmyslná diskriminace je chování, které se nevyjadřuje lichotivě o jiné rase, aniž by ji chtělo účelně diskriminovat. Je to spíše jen omezené vnímání a neschopnost pochopit odlišnosti jiných kultur, potřeb a způsobu života. Klasickým příkladem je naše školství, jehož systém a struktura nevyhovuje romským studentům, což je také jednou z příčin, proč často vykazují nedostatečné výsledky. Podle Jaroslava Balvína je kromě trvalé snahy o rovné zacházení a odstranění rasové diskriminace, je také nutné rozvíjet i vyrovnávací postupy zaměřené na jedince, kteří jsou znevýhodněni z různých sociálních a historicky podmíněných důvodů. V žádném případě se nejedná o pozitivní rasismus, ale o umožnění rovných příležitostí diskriminovaným občanům, kteří byli po dlouhé generace znevýhodňováni, anebo se ocitají na okraji společnosti a nemají dostatečné prostředky pro svůj rozvoj.

Vyrovnávací procesy jsou širší než „pozitivní akce“ či „afirmativní akce“, jak je známé např. z USA. Tento proces obsahuje užší cílená podpůrná opatření, jakými jsou programy pro romské žáky, či např. koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, podporující sociální začlenění, a jejíž cílem je prevence sociálního vyloučení. (In. Balvín, 2008: s. 22-23).

2.4 Sociální stratifikace

Sociální stratifikace zkoumá nerovné rozdělení společnosti, materiálního blahobytu, moci, prestiže a jiným vzácných statků. Rozdílnost existuje ve všech nejrozmanitějších kulturách a typech společností, bez ohledu na její rozvoj či zeměpisnou polohu. Sociální stratifikace se také nevyhýbá rozdílnosti sociálních vrstev, skupin, pohlaví, náboženskému přesvědčení a různorodosti lidských ras.

Myslím si, že každý z nás, bez ohledu na barvu pleti, touží po společnosti bez předsudků, otevřených šancích pro všechny a po stejné „startovní čáře“. V reálném životě tomu tak ale není, pohybujeme se ve vztazích, které rovné nejsou, setkáváme se s rozdílným postavením, nerovnou mocí a rozdílnými ekonomickými prostředky.

Socioložka, Wendy Bottero ve své práci uvádí, že tato situace nevyhnutelně ovlivňuje naše životní volby, směřuje naše přání a sny, některé příležitosti umožňuje

a současně s nimi znemožňuje jiné. To je povaha našeho sociálního života, vztahů, které si ve svém životě budujeme a současně i celé naší společnosti. Stratifikace se zabývá zejména tím, jak dosáhli někteří z nás větší svobody a možnosti voleb, než Ti ostatní. Bohatství, moc či vliv se většinou dostává těm, kteří jí už mají, operují s většími možnostmi, a větší kontrolou nad ostatními. Mají také větší vliv, a otevírají dveře, které by jinak zůstaly zavřené.

Wendy Bottero také dochází k závěru, že se stratifikační vzorce reprodukuje a předávají se z generace na generaci, a tím pak i následně dostávají do bludného kruhu, protože nerovnost minulé generace má silný vliv na další generaci. To co nám naši rodiče poskytnou v dětství ovlivňuje naše úspěchy při studiu, stejně jako naši budoucí pracovní růst, naši kariéru a náš životní styl, který později máme jako dospělí.

Tuto úvahu bychom mohli aplikovat každý sám na sebe i na naše děti. Ať už chceme, či ne, další generaci určitě ovlivňujeme, máme vliv na životní příležitosti našich dětí. Sociální situace našich potomků omezuje jejich možnosti volby v dospělosti a tak i volby jejich dětí, vcelku nezávisle na jejich vlastním úsilí, říká Botterová. Možná bychom mohli tento vzorec aplikovat i na romských dětech. Romské děti, které chodí do školy trpí často nízkým sebevědomím, protože mnohdy „nezapadnou“ do kolektivu, stydí se za svůj původ a jsou často omezovány socioekonomickou situací jejich rodiny a na druhé straně diskriminací a předsudky ostatních. Tato determinace je může brzy připravit o veškerou motivaci být těmi, kterými chtějí být, získat vzdělání a dobrou práci.

Obrovský počet romských dětí studuje ve zvláštních školách, proto mají také menší šanci v nalezení práce, která by je nějakým způsobem naplňovala. Kvalifikace, uplatnění na trhu práce a jejich pracovní zařazení jsou stále v České republice pod průměrem. Dospělí Romové proto nejsou motivováni v hledání práce, a spokojí se s životem na sociálních dávkách. Tato skutečnost působí na veřejnost velmi negativně. A poškozují pověst Romů, kteří pracují.

Nesmíme zapomenout, že Romové u nás jsou teprve první, nebo druhou generací u nás. Vše je závislé na migrační vlně ve které k nám rodiny přicházely. Jen před několika desítky lety žila minulé generace převážně většiny Romů v osadách na Slovensku, na okraji společnosti. Většina z nich byla negramotná. Vše mělo jiný řád, život plynul jiným tempem a za úplně jiných podmínek. Romové byly vždy

pronásledování a odsouvání na okraj a tak pro ně ztratilo dlouhodobé plánování smysl, žilo se ze dne na den. Veškerá jejich komunikace s okolním světem byla omezená na to nejnужnější, většinou směnu určitých výrobků či služeb. Jen zřídka se jednalo o skutečné přátelství. Šlo spíše o známost díky určité vzájemné prospěšnosti. Jejich příchod do České Republiky musel být na jednu stranu velmi traumatizující. Jsem přesvědčená, že právě díky tomuto kulturnímu šoku a nepřírozeně rychlým a násilným pokusům o adaptaci vzniklo nejvíce předsudků, pověr a stereotypů, které se prosákly do naší společnosti a je velmi složité je vymýtit. Tmavší barva pleti se u nás stala symbolem zaujatosti.

Z tohoto pohledu dokázali Romové neuvěřitelný postup vpřed. Romové začínají studovat nejen na zvláštních a základních, nejsou výjimkou ani střední a vysoké školy.

Podle mého názoru fakt, že Romové řeší hůře komplikace a překážky ve svém životě, anebo spíše mnohem obtížněji nacházejí východiska ze svých problémů, je způsoben tím, že většina Romů má oproti ostatním horší výchozí pozici, do dialogu s majoritní společností nestupují rovnocenně, také se velmi často pohybují mezi lidmi, kteří mají úplně stejné problémy jako oni sami, což se v návaznosti na jejich vůli zlepšit svoji ekonomickou situaci zdá být nejcitelnější. To, že komunikují s lidmi, z jedné společenské vrstvy, zužuje jejich množství a rozmanitost sociálních sítí na minimum.

Množství společenských styků může být velmi užitečné, například v hledání nového zaměstnání. Pokud přijdeme o práci, máme možnost obrátit se na své známé a zeptat se, zda o nějaké práci nevědí. V sociologii se o tomto jevu také hovoří jako o Principu diferencovaného sdružování. Diferencované sdružování zkoumá spojitost mezi jednotlivými lidmi, provázanost jejich vztahů, ale také to, jak vznikají dobré vztahy, a jak díky nich můžeme předcházet projevům sociální dezintegrace. Mezi romskou populací a majoritní společností vznikají bariéry a společenská inkluze, proto romští občané tedy často nemohou, anebo ani nehledají partnery a přátele v jiných vrstvách, což potom může zapříčinit sociální vyloučení. Společnost přestane být „propustná“. Když se dostaneme do problémů, a kolem nás jsou jen lidé, kteří také řeší stejný problém jako my, naše šance na co nejrychlejší a efektivní řešení klesá. Díky této sociální izolaci nejčastěji hrozí chudoba a nízký příjem, vyloučení z nabídky služeb, omezené uplatnění na trhu práce, jak už bylo řečeno velmi úzké, anebo neexistující sociální sítě, omezenost prostředků

a bydlení jen v kontextu lokality, s tím také souvisí i omezený výběr škol pro děti, absence hodnotné zdravotní péče, možnosti bydlení, atd.

Wendy Bottero dále ve své práci uvádí, že stratifikace není pouhým přenosem mezi generacemi, ale má zásadní dopad na naše společenské postavení a naše sociální kontakty. Naše místo ve společnosti určuje naše představy, názory, to s kým se přátelíme, koho milujeme a proč. Většinou se opravdu stýkáme s lidmi, kteří nám jsou podobní a se kterými sdílíme stejnou sociální pozici ve smyslu společenské třídy. Směřujeme tedy k tomu, aby všichni známí, přátelé a sexuální partneři byli více či méně opakovaně vybírání v rámci vlastní skupiny spíše, nežli odjinud. K této tendenci dochází z mnoha důvodů, avšak všechny jsou důsledkem žití uvnitř stratifikovaného sociálního uspořádání.

A dále odůvodňuje trvání rozdílů takto: *„k reprodukci stratifikovaného uspořádání dochází v důsledku toho, že lidé vlastnící různé sociální prostředky (ať už ekonomické, sociální, či kulturní), mají tendenci se pohybovat v různých sociálních kruzích, s odlišným životním stylem, proto zřídka narazí na lidi z jiných sociálních skupin, a když se tak stane, nemívají moc společného“* (Bottero, 2005: s. 4)

Jakmile se má někdo lépe, okamžitě místo opouští, čímž se zbavuje i řady stigmat, která jsou na danou lokalitu vázána. Pro lepší představu si můžeme představit třeba sídliště Chánov. Asi málokdo by tam zůstával bydlet, jen ze solidarity k ostatním členům komunity.

Druhý bod, omezený přístup na trh práce, bude také v podstatě opakováním toho, co již bylo řečeno. Romové mají omezený přístup k práci jednak kvůli svojí nízké kvalifikovanosti, jednak kvůli předsudkům, které k nim chová většinová společnost. Jistý vliv na tento fenomén bude mít patrně i sociální politika státu, ale v systému dávek a míře, kdy se vyplatí a kdy ne, se nevyznám a tak se do těchto úvah raději nabudu pouštět. K nedostupnosti zaměstnání snad ještě dodám, že tomu je jen pár let, kdy byla odhalena aféra na úřadech práce, kdy byli romští uchazeči o práci v počítačovém systému označováni písmenem „R“ tak, aby případný zaměstnavatel věděl, jaké národnosti je jeho potencionální zaměstnanec a mohl se tak mezi nabídkami rozhodovat.

V jednom diskusním pořadu byl prostor věnovaný romské otázce. Moderátor položil zúčastněným otázku, nakolik by oni sami, „bílí“ čeští občané, tolerovali ve svém domě sousedství romských nájemníků. Když jeden z vyzvaných odvětil vyhybavě, zeptal

se ho romský aktivista (člen debaty): „*Měl byste námitky i proti mně, kdybych se ubytoval vedle vás na společné chodbě?*“ Dotázaný po krátkém zaváhání pravil: „*Ano, dokud byste mne nepřesvědčil, že jste slušný člověk.*“

Občanské hodnoty a lidská důvěra by přece měla spočívat v zásadě, že se neprokáže kdokoliv opak, je automaticky považován za slušného člověka. Bohužel pro některé z nás to neplatí. Právě naopak. Je zajisté na pováženou, jestliže příslušník etnika musí nejprve prokazovat a dokázat své mravní kvality, aby byl pro většinové okolí přijatelný. Přestože se učíme o lidech jiných kultur, kteří žijí podle jiných hodnotových systémů – dochází k určitému spontánnímu odmítání – např. v reakcích u mnoha Německých občanů, jak uvádí Manfred Bayer na občany cizích států můžeme pozorovat přesvědčení, že vlastní hodnotový systém je správný, zatímco cizí hodnotový systém je špatný. Podpora morálního vývoje našich dětí a zlepšení našeho sociálního chování. Pro naše děti jsme vzorem, přejímají naše chování, postoje a názory. Děti mají mnohdy rasistické názory, aniž by věděly o čem hovoří. Převážně se vůbec nesetkaly, nebo nebyly v přímém kontaktu s člověkem jiné národnosti, rasy.

3. Empirická část

3.1. Projekt empirického výzkumu

Následující empirická část je kvalitativním výzkumem na základě pěti rozhovorů, které jsem vedla v roce 2009 a na začátku roku 2010. Při mém výběru respondentů jsem se řídila předsevzetím oslovit různorodou skupinu lidí s co nejbohatšími zkušenostmi.

3.2 Způsob výběru respondentů

Při mém studijním pobytu ve Spojených státech amerických jsem se snažila najít také zde zástupce romské komunity. Romů žijících v USA jsem našla opravdu hodně, osobně jsem se ale chtěla zaměřit jen na osoby, které se narodili v České či Slovenské republice. Podařilo se mi najít a oslovit tři české Romy, kteří zároveň souhlasili se spoluprací - Johanu Paloušovou, Ivu Bittovou a Jana Bartoše. Chtěla jsem zjistit, jakou mají oni sami zkušenost s rasismem a xenofobií a jak vnímají situaci v naší zemi z odstupu, zda se po pobytu v USA změnil jejich pohled na situaci u nás, jak je vnímá česká a americká společnost. Nejvíce mě zajímalo, zda to jak je vnímá společnost má vliv na jejich chování. Druhá část respondentů naopak nikdy z ČR neodcestovala, Michal Bartoš a Hana Imlaufová žili jen v naší zemi a jsou tak reálněji více s tuzemskou situací spjatí.

S Johanou Paloušovou jsem se seznámila v Českém centru v New Yorku. Zaujala mě svojí upřímností, bezprostředností a ochotou mi otevřeně zodpovědět všechny mé otázky. Johanka se narodila 6. června 1990 v Děčíně. Po narození vyrůstala v kojeneckém ústavu, kde také strávila prvních pár měsíců svého života. Později si ji vzali do adoptivní péče Pavla a Martin Paloušovi, společně s dvouletým vietnamským chlapcem Michalem. Jako rodina žili zpočátku v Praze, když byly Johance tři roky odcestovali na rok do Bostonu, kam chodila do mateřské školy. Dalších pět let strávili v Praze, poté se přestěhovali do Washingtonu, kde dokončila svoje základní vzdělání. V současné době žijí již pět let v New Yorku, kde její otec působí jako velvyslanec OSN. Johana zde vystudovala střední hereckou školu. I přesto, že je Johanka velmi mladá,

o problematiku mezi majoritní společností a minoritou se intenzivně zajímá a má v této oblasti bohaté zkušenosti. Sama se několikrát s rasismem osobně setkala. V rámci závěrečných zkoušek vypracovala v New Yorku projekt o Romech, aby tak seznámila své spolužáky s romskou historií a kulturou, ale i s jejími osobními zkušenostmi. Její odpovědi působí občas vyhroceně a mohla by být podezřívána ze zaujatosti. Tyto názory ale pramení z její vlastní zkušenosti. Mnoho lidí (i já jsem k tomu přistupovala podobně) nesouhlasí s extrémními soudy a takovému hodnocení bývají přiřazovány přívlastky "neobjektivní", "černobílé vidění světa", "démonizace nepřítele" atd. Proč by měl ale člověk, jehož zkušenost je vesměs negativní, relativizovat tuto zkušenost jakousi falešnou snahou o objektivitu?

U Ivy Bittové (22. 7. 1958) mě zajímalo, jak vnímá romskou otázku z mnoha perspektiv, nejen jako Romka, která důvěrně zná naši vlast, ale i jako kosmopolitní osobnost s mezinárodním působením. Iva Bittová ve shodě se svojí neomezenou osobností prošla mnoha rolemi a žánry. Jako houslistka a zpěvačka spolupracovala s nejrespektovanějšími umělci světa. Jako herečka začínala v brněnském divadle Husa na provázku, dále se představila v mnoha filmech - např. Balada pro banditu, Želary, Tajnosti atd. V současnosti žije se svým mladším synem v Hudson Valley ve státě New York. Náš rozhovor probíhal v New Yorku v čase příprav na koncert s renomovaným zahraničním souborem Bang On a Can. Vzhledem k její profesní vytíženosti jsem pokládala méně otázek, než ostatním respondentům.

Jan Bartoš (15. 10. 1981) je velmi nadaný mladý klavírista, který se narodil na severní Moravě. Po absolvování AMU v Praze studoval na Královské Akademii v Amsterdamu a poté získal stipendium na Manhattan School of Music v New Yorku, kde jako student prof. Zenona Fishbeina získal prestižní Professional Studies Certificate. Na této škole se také intenzivně věnoval komorní hudbě pod vedením členů smyčcových kvartet Emerson a Juilliard. Několikrát také vystupoval na pozvání moderátora a spisovatele, Davida Dubala v rámci přednášek „The World of Piano“ na Juilliard School. Své studium zakončil na University of Cincinnati College-Conservatory of Music. Zvítězil ve třech klavírních soutěžích, byl pozván k provedení koncertu s Manhattanským orchestrem, měl recitál na Rockefeller University a představil se také na koncertu v Carnegie Hall.

Další rozhovor jsem vedla s bratrancem Jana Bartoše, Michalem Bartošem (12. 5. 1976). I přesto, že oba pocházejí ze stejné rodiny, mají však úplně jiný životní osud. Michal Bartoš pochází z malé slovenské vesnice. Vystudoval zvláštní školu. Nechtěl zůstat ve své komunitě, kterou opustil za účelem vzdělání a práce. Přestěhoval se do Prahy, kde se sám pokoušel prosadit.

Oproti tomu poslední respondentka paní Hana Imlaufová (1. 1. 1960), která pochází z Vrchlabí, zasvětila svůj život návratem do romské komunity, kterou chce pozitivně ovlivnit, ale naráží na mnoho komplikací. Po třicetiletém působení ve vrchlabské nemocnici, odešla do Žďáru nad Sázavou, krátce poté začala studovat vyšší odbornou školu v Mostě, obor pedagogika pro asistenty ve školství. Ze zdravotních důvodů však musela bohužel studium přerušit. V současné době si dokončuje rekvalifikační kurz sociální pracovníce a pomáhá romské komunitě.

3.3 Okruhy otázek

3.3.1 Rodinné zázemí, etika a plány do budoucna

Tento okruh otázek jsem rozdělila do dvou oblastí. Otázky, které se týkají rodinného zázemí jsem volila záměrně na začátek rozhovoru, abych zmapovala odkud jednotliví respondenti pocházejí a jaký je jejich „background“. Zajímalo mě jejich dětství, jak vzpomínají na své dospívání, jaké byly jejich vztahy v rodině a to zejména s rodiči, sourozenci a kamarády. Dále jsem se ptala na jejich vzory, popřípadě kdo a jak velký vliv měl na jejich pozdější život. Ve druhé části se zaměřuji na to, jakou moji respondenti uznávají etiku, čím se ve svém životě řídí, čemu věří a jaké mají plány do budoucna. Těmito otázkami také jednotlivé rozhovory uzavírám. Níže uvádím některé z položených otázek:

- a) *Vzpomínáte na své dětství?*
- b) *Kde jste vyrůstali?*
- b) *Jaký máte vztah s rodiči a sourozenci?*
- c) *Kde vaši rodiče pracovali? Vedli vás jako děti k práci?*

- d) *Měli jste či máte nějaké vzory?*
- e) *Kdo vás nejvíce ovlivnil?*
- f) *Co je pro vás v životě podstatné? Jakou zastáváte etiku?*
- g) *Čemu věříte?*
- h) *Jaké máte plány do budoucna?*

3.3.2 Osobní zkušenost s xenofobií, rasismem a předsudky

Tuto část jsem rozdělila do tří oblastí. První měla zjistit do jaké míry se dotazovaní v dětství či v dospívání s projevy rasismu setkali, zda někdy kvůli předsudkům vůči romské komunitě tajili svůj původ a styděli se za něj. Druhá část byla zaměřena na současnost, zejména na otázky, které měly zmapovat jejich nynější postoj a vztah k majoritní společnosti, jakou roli pro ně v životě hraje jejich romský původ, zda oni sami mají předsudky vůči Romům či majoritní společnosti, co podle nich způsobuje předsudky a stereotypy. V poslední části se věnuji prostředí ve kterém se respondenti pohybují. Hlavním cílem bylo zjistit, jak oni sami vnímají situaci v naší zemi z odstupu, co se v jejich životě změnilo po pobytu v USA, jak je vnímá česká a americká společnost. Některé pokládané otázky:

- a) *Stali jste se někdy vy sami obětí rasismu či někdo z vašich blízkých?*
- b) *Jak podle vás vznikají předsudky a stereotypy?*
- c) *Jak vlastně vnímáte majoritní společnost?*
- d) *Jakou roli ve vašem životě hraje váš původ?*
- e) *Bylo pro vás těžké najít práci?*
- f) *Změnil se váš názor na situaci v Česku po pobytu v USA?*
- g) *Jak se vám žije v USA?*
- h) *Pociťujete velký rozdíl v životě v ČR a USA?*
- i) *Kde vidíte svoji budoucnost?*

3.3.3 Vzdělání

Vzdělání mělo v životě mých respondentů zásadní vliv. Zajímalo mě, co prožívali oni sami ve školních lavicích, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s integrací, zda se například ve vyučování dozvěděli něco o Romech, jejich historii a kultuře. Ale také na to, jak by oni řešili problematiku školství a vzdělávání Romů v České republice v současné době. Pokládané otázky:

- a) *Vzpomínáte rádi na školu?*
- b) *Jakou školu jste studovali?*
- c) *Dozvěděli jste se v průběhu vyučování o Romech, jejich historii a kultuře?*
- d) *Čemu přičítáte svoje školní úspěchy?*
- e) *V čem si myslíte, že je největší překážka Romů ve vzděláním?*
- f) *Souhlasíte s názorem, že by se vzdělání Romové měli vracet zpět do své komunity? Být pozitivním vzorem, který může nejmladší romskou generaci posunout dopředu?*

4. Analýza bakalářské práce

V úvodu mé bakalářské práce si kladu otázku, zda je rasismus a xenofobie vůči romskému etniku hrozbou, či pouhým mýtem. Na základě nedávných událostí a odpovědí mých respondentů se přikláním k tvrzení, že rozhodně nejde o mýtus a vztah naší společnosti k Romům není ideální. Z výpovědí Hany Imlaufové a Johany Paloušové mohu konstatovat, že rasismus a stereotypy v přístupu k romskému etniku jsou v české společnosti stále živé. Hana Imlaufová přišla o práci jen z důvodu barvy své pleti, Johana Paloušová zažila několik rasistických výbojů, od lehčích po vážné. Z odpovědí Ivy Bittové a Jana Bartoše vyvozují, že rasismus v České republice také vnímají, ač se jich osobně netýká.

Obecně lze říci, že Česká republika není příkladem země, kde jsou lidé jiné barvy pleti extrémně diskriminováni. Myslím si ale, že některé události různorodých povah napříč společnostmi jsou varovné. Nedávné dva žhářské útoky na romské občany ukázaly, že obavy Romů nejsou přehnané, ale naopak zcela oprávněné. Výroky bývalého předsedy parlamentní strany, Jiřího Čunka o Romech jako rakovinném nádoru jsou ve vyspělé demokracii nepřijatelné. Stačí si představit, co by takovýto výrok způsobil v sousedním Německu. Přinejmenším okamžité odvolání tvůrce výroku z funkce. Dále již zmíněný Michal Kocáb, který svým vyznamenáním pasoval lékaře zachraňující Romy do pozice aktivistů.

Toto všechno jsou relativně nové události v demokratické společnosti. Jsou to ale také „dozvuky“ předrevoluční společnosti. Před rokem 1989 byl na romskou populaci v rámci asimilace vyvíjen tlak se co nejrychleji odnaučit svůj vlastní jazyk. Tím se také dostáváme do oblasti školství. Romské děti byly ve škole trestány pokud mezi sebou mluvily svým mateřským jazykem. Romština jako pomocný jazyk ve škole neexistovala, i přestože romské děti do školy přicházely s minimální znalostí češtiny.

„Byl ve mně tisíciletý ostych před „bílými“, přejali jsme opovržlivý postoj k vlastnímu jazyku, v němž nebyl napsán jeden jediný veřejný nápis, (...) vytištěna jediná knížka, náš jazyk se neozval z jeviště, z rozhlasu, ze žádné veřejné tribuny, a proto jsem skutečně začala domlouvat romským rodičům: „Mluvte s dětmi slovensky, ať nemají ve škole problémy!(...) Chcete přece, aby aspoň vaše děti žily lip, než žijou cikáni dnes.

Nebudou-li chodit do školy, nikdy se nezcivilizujou, nikdy nepochopí, co je jejich právo, pořád je budou všude šidit u soudu, na úřadech... Nemluvte na děti cikánsky!" A to všechno jsem kladla lidem na srdce v naší krásné, sladké, starobylé řeči“ (Lacková, str. 204)

Většina Romů dlouholetému tlaku podlehla a opravdu se snažila pomoci svým dětem tím, že s nimi začala mluvit česky. Bohužel rodiče těchto dětí často sami spisovnou češtinu neovládali a svým dětem tak paradoxně celou situaci ještě zkomplikovali. Děti pak neuměly ani česky, ani romsky. Přitom je jasně prokázáno, že pokud se dítě naučí dobře svůj mateřský jazyk, učí se později velmi snadno cizí jazyk a navíc, tím nepřijímá nestandardní znalost jazyka dané země od svých rodičů. Romské děti proto i dnes přicházejí do školy s etnolektem češtiny. Jejich nedostatečná jazyková výbava je silně znevýhodňuje ve srovnání s ostatními dětmi. Tato propast se začne velmi rychle prohlubovat, dítě nerozumí učiteli, anebo v důsledku rychlého školního tempa už dávno ztratilo nit, není schopné komunikovat s učitelem a brzy přestane jevit o školu zájem.

Všechny výše uvedená fakta nevypovídají o našem „normálním“ vztahu k romské menšině. Jsme svědky extrémních přístupů a činů, které by se v případě neexistence rasismu nemohli dít. Vše je nutné samozřejmě vnímat v souvislostech a tak jsem si vědoma toho, že Romové sami k tomuto pokřivenému vztahu přispívají, jak svou pasivitou, tak neochotou věci měnit. Historie by nás ale měla učit k tomu, abychom se z chyb svých předků dokázali poučit.

Náš vzdělávací systém bohužel ještě pořád není multikulturní, tak jako ve vyspělých západních státech. Všichni mí respondenti odpověděli negativně na otázku, kolik se toho o Romech dozvěděli ve škole. *„Ne, o Romech jsem se nedozvěděla nic v žádné škole.“ (Johana Paloušová)*. Necítí, že by měli být na někoho hrdí. Proč se ale romští a čeští studenti nedozví např. v hudební výchově nic o tom, že mnoho skladatelů bylo inspirováno romským folklórem a tradicí? (např. Dvořák, Brahms, Janáček, Ravel) Nebo že tvář filmového průmyslu navždy změnil Charlie Chaplin? Proč se nedozví, že zásadní postavou jazzu byl cikánský kytarista Django Rheinhardt? Kdo jim řekne, že prezident Brazílie Kubitschek de Oliveira má romské předky, atd. Mám pocit, že se u nás těmto faktům nějak vyhýbáme a lidé nechtějí slyšet příběhy o úspěšných Romech.

Řeknou, že to jsou už "ti integrovaní" co pochopili, jak jsou Romové ztraceni, a raději se k nim ani nehlasí.

Tímto zřejmě asi také vzniká problém, kdy se vzdělaní Romové nevrací zpět do své komunity, aby inspirovali a učili mladší generaci. Michal Bartoš zastává názor, že pokud sami Romové nevyvinou aktivitu, tak se nemá cenu vracet zpět. Dokládá to osobní zkušeností s vlastní rodinou. Většina jeho příbuzných nezměnila styl svého života, žijí celý život v osadě, nemají práci a živí se sběrem starého železa. Ani jeho pozitivní příklad je "nezaktivizoval" a naopak mají tendenci jej ze svého okruhu vyloučit. Michal je kvůli tomu přesvědčen o tom, že idea "návratu úspěšných" je utopie, tu ovšem ale nezavrhuje. *„Mladí Romové musí nejdřív sami pochopit, že vzdělání je důležité. Nejsou k tomu ale vedeni. Rodina to v nich nepodporuje. Myslím, že takového člověka mezi sebe špatně přijímají. Já osobně bych se tam už vrátit nedokázal.*

Jan Bartoš tento princip obhajuje, domnívá se, že by to tak mělo fungovat, ale že je nesmyslné odsuzovat ty, kteří svůj život s touto aktivitou nespojí. *„Ze své vlastní zkušenosti, i ze zkušeností svých romských kamarádů vím, jak mnoho úsilí vynaložili na to, aby opustili svoji komunitu za účelem vzdělání, či dobré práce. Když se poté do své komunity chtějí vrátit, často bývají v roli zrádců, těch, "kteří nás opustili". To samozřejmě nemají zapotřebí. Na druhou stranu se domnívám, že nejmladší romskou generaci mohou motivovat nejlépe sami Romové.“*

Johana Paloušová a Hana Imlaufová svůj život naopak tomuto cíli zasvěcují. Johana si chce vybudovat školku pro romské děti, ve které by sama učila. Hana, narážející na neochotu úředníků, dál bojuje za založení romské klubovny, ve kterém by se konaly přednášky, debaty a výchovně vzdělávací pořady o romské historii. *„Romové nemají vzor, nemají nikoho, kdo by je táhnul. Měli by si třeba říct, že když to dokázal jeden, dokáže to i druhý. Lidé tady se nemají jak rozvíjet. Tady je ve zvláštní škole jedna učitelka, to byste nevěřila, jak ona o těch dětech mluví. Já myslím, že cikánskou klubovnu, anebo třídu nemůže vést Čech, i kdyby byl sebelepší, to prostě nejde. Já myslím, že jen Romové mají cit pro romský dítě! Nechci, aby to Romové vzdali. Je ale pravda, že na hodně věcí tu už nemají sílu.“*

Hana Imlaufová také připomíná, že se Romové před II. světovou válkou začlenili do majoritní společnosti a byli vyhledávanými kováři, veterináři a handlíři koní. Tento

proces integrace byl zničen za války, kdy celá generace Romů zahynula v koncentračních a pracovních táborech.

V oblasti problematiky školství se tedy v podstatě všichni respondenti shodli na stejných příčinách, které jsou podle nich největším problémem ve vzdělávacím procesu romských dětí. Jako nejzásadnější uvádějí špatné rodinné zázemí, kdy mají sami rodiče často se školní docházkou jen minimální zkušenost. Dále je to nezralost rodičů a špatné finanční a sociální zázemí. Necítí se rovnocenné. Dále se shodují na tom, že výchova u nás sice není dostatečně multikulturní, ale není to ta největší překážka. *„Myslím, že pokud mají děti podporu rodičů, tak není problém. Důležitý je také pro romské dítě pocit rovnocennosti, to že zapadne do kolektivu, i když třeba často nemá to, co ostatní děti – tím, se lehce stane terčem posměchu každé dítě. Říká se také, že výchova u nás není dostatečně multikulturní. Na druhou stranu, já jsem studovala v USA a tam jsem se já musela přizpůsobit jejich podmínkám.“* (J. Paloušová)

„Asi vůle rodičů vést dítě k tomu, že vzdělání je důležité. Mě se třeba doma nikdy na školu nikdo nezeptal. Také finance rodiny hrají velkou roli. My jsme třeba jako děti neměly stůl na psaní domácích úkolů.“ (Michal Bartoš)

„Podle mě jsou tyto překážky dány historií - ostentativním potlačováním romských práv, diskriminací a ponižováním. V minulosti Romové vždy bojovali o holou existenci, v tomto kontextu museli vzdělání vnímat jako zbytečnou nadstavbu, která nemá se životem nic společného.“ (Jan Bartoš)

„Hlavní problém je v rodinách. Když přijde český dítě do školy, tak přijde odpočatý, v dobré náladě, ustrojený a má dvě svačiny, má zaplacený oběd a nemá starosti. Ale když jde tohle naše cikánský dítě do školy, tak přijde unavený, nevyspaný, nemá svačinu, jde domů na oběd, mámy jsou nervózní a křičej. (...) Cikánský dítě nemá svůj pokojíček, nemá stůl. Doma je randál, tak hodí tašku do kouta a tím to končí. Romský děti nejsou hloupý, ale nemají podmínky. Navíc jejich rodiče nemají školy a mluví špatně česky.“ (Hana Imlaufová)

Hlavním handicapem romských dětí je ve škole jejich nízké společenské postavení mezi dětmi, což může vést k tomu, že vůči všemu zaujmou obrannou pozici a uzavírají se jen do svých výrazných etnických zvyklostí. Uzavírání se do své komunity a obranná pozice vůči společnosti je zcela přirozená pro každou etnicky rozlišitelnou

skupinu, která byla z historických, anebo sociálních důvodů vytlačena na okraj společnosti.

Naše vzájemná nedůvěra poznamenává sociální komunikaci a je následně zdrojem všech nedorozumění a tím i projevů skrytého i otevřeného nepřátelství.

Při otázce - Jak vnímáte majoritu - bylo nesmírně zajímavé sledovat reakce jednotlivých respondentů. Johanu Paloušovou, Jana Bartoše a Michala Bartoše evidentně otázka zaskočila a všichni tři se shodně přiznali, že o tom takto nikdy nepřemýšleli. Vždy se považovali za součást majority a fakt, že jsem jim tuto otázku položila jsem je z ní nevyčlenila. Všichni respondenti se cítí být součástí majority, protože mají české občanství a jsou začleněni do české společnosti. Hana Imlaufová se cítí být především Romkou. Již od začátku našeho rozhovoru mluvila "o nás" a "o vás".

„ (...) *Obecně si myslím, že jste trošku chladnější. Ještě jsem neviděla Roma v domově důchodců, pod mostem, anebo v babyboxu. My se umíme o svoje lidi líp postarat.*“

Z rozhovoru s Johanou by se mohlo zdát, že je typickým příkladem minoritního syndromu. V Čechách cítí ohroženě. *„O Romech se u nás mluví často jen obecně, většinou o těch co dělají problémy, a Romové se pak zlými skutečně stávají. (...) Je těžké být jen tak mezi ostatními, aby nevznikl nějaký konflikt.“* Naopak ve Spojených státech se cítí svobodně a Ameriku dá se říci „oslavuje“. Na první pohled se to jeví podezřele, protože nic na světě není jen dobré, nebo jen špatné. Johana ale takové zkušenosti bohužel má. V českých obchodech se za ní neustále otáčejí, zda-li nekrade. Má se jí to dotknout, nebo má přijmout princip kolektivní viny, tzn. většinou kradou Romové, takže je přirozené, že kontrolují i mě? (Miloš Zeman se k otázce související s kontrolou Romů odcházejících v hojném počtu do Velké Británie vyjádřil: *"Kdyby ve velkém odcházeli pošťáci, budeme kontrolovat pošťáky"*).

Také byla svědkem rasově motivovaného útoku na svého vietnamského bratra, kterého do krve zmlátilo několik bodrých vesničanů z Mníšku pod Brdy. Po příjezdu policie neviděla zájem o rychlé vyšetření, ale spíše o snahu vše "zamést pod koberec" (to mi potvrdili i její rodiče, kteří případ intenzivně sledují). Jednou na ní jeden muž vytáhl nůž se slovy "tenhle nůž mám na všechny Cikány". Zažila také negativní postoje, které vůči ní zaujali rodiče jejího přítele. Nedokázali se smířit s tím, že jejich syn chodí s Romkou. Později zjistila, že ani její přítel nemá ve svém postoji vůči Romům jasno. Jak

sama Johana vypráví: „*Můj přítel se přiznal, že mě nevodil domů proto, aby si na mě rodiče zvykli a přesvědčili se o tom, že jsem normální holka, ale proto abych si já zvykla já, že se na mě dívají skrz prsty*“.

V Čechách má označení Rom bezesporu pejorativní nádech, "něco je ve vzduchu", od extrémů typu sládkovských hesel "největší zločin Roma je už to, že se narodí", přes přehnaně ochránářské tendence aktivistů. Za čistě negativní považují i rozhodnutí ministra Michala Kocába vyznamenat lékaře, kteří zachránili malou Natálku po žhářském útoku. Lékaři dostali vyznamenání za to, že ošetřili holčičku, která je Romka. Jsem přesvědčená o tom, že by až na pár výjimek žádný lékař neváhal Natálku zachránit, ať by byla jakéhokoliv původu. Stává se tedy lékař po ošetření Roma automaticky romským aktivistou? Lékaři každodenně zachraňují stovky popálených a nikdo za to nedostane cenu. Původ Natálky zde tedy hraje zásadní roli, což je absurdní.

Dospěla jsem tedy k tomu, že pro pocit volnosti je neutrální postoj zásadní a to se v České republice neděje. Když se od někoho něco čeká, svobodný pocit je tím zdeformován. Když jde Johana v USA do obchodu, a nikdo se za ní neotáčí a nikdy nezažila projev rasismu, má právo říci, že se v USA cítí lépe, než v České republice. Na tomto tvrzení není nic "subjektivního". „*Cítím se tu stejně jako ostatní, chodím na místa, kde bych v Praze prostě nešla, a to jen proto, aby mi nikdo neublížil, anebo se mi neposmíval. Cítím se tu svobodně a mám pocit jako kdybych sem patřila, nikdo na mě nekouká skrz prsty*.“

Syndrom minority tak může samozřejmě existovat, ale je nutné se ptát po detailech a souvislostech, předtím než někoho touto nálepkou označíme. Také Iva Bittová uvedla, že cítí rozdíl v chování lidí u nás a v USA. Podle Ivy Bittové má USA v sociální oblasti mnohem delší tradici. „*Velká pozornost se tu věnuje lidem oslabeným, handicapovaným a co se týče rasismu, tak ten téměř vymizel. Souvisí to také hodně s tím, že tu zákony stojí v pevných základech a člověk se může dovolat spravedlnosti. (Mnohdy ovšem vše stojí na penězích)*.“ Třetí respondent žijící v USA, Jan Bartoš uvádí: „*Je pravda, že v USA jsem se cítím daleko svobodněji, než v Praze. Každý člověk se ale možná cítí v jiném prostředí, ve kterém ho nikdo nezná, svobodněji. Člověk je tam prakticky vnímán bez kontextu, což někdy bývá blahodárné. Překvapilo mě, že americký*

sen nemusí být klišé - díky hodnocení člověka na základě jeho kvalit, nikoliv na základě jeho politického a náboženského vyznání, či barvě pleti.“

„Nejdříve jsem si říkal, že to v Americe někdy přehánějí s tou jejich korektností, ale později se mi to začalo líbit. Uvědomili si, že to, co udělali černochům bylo strašné a že se to už nikdy nesmí opakovat. Takový druh sebereflexe se u nás zatím nevyvíjí.“

Všichni respondenti se shodují na tom, že rasismus je v naší zemi stále aktuální a velmi vážný. Dva z respondentů se stali obětí předsudků a diskriminace, ostatní tři rasismus nepopírají, ale osobní problémy nikdy neměli. Hana Imlaufová, není vůči „nám“ zaujatá. I přesto ale tvrdí, že když Čech pracuje na 100%, Rom musí pracovat na 200% a neustále "dokazovat", že patří mezi slušné občany, aby jiní uznali, že není "ten typickéj Cikán". Paní Imlaufová dostala před nedávnem výpověď, pracovala v jedné žďárské restauraci jako kuchařka. K dobru nové majitelky tohoto podniku je nutné přičíst fakt, že se nesnažila vymyslet "korektní" důvod k výpovědi a jeho argumentace byla tak upřímná, až zamrazí. Na rovinu paní Imlaufové řekla, že původní majitelé byli s její prací spokojení, ale že podle ní její původ kazí důvěryhodnou "image" restaurace a tak bude muset odejít. *„Ta kuchyň byla totiž prosklená, z restaurace na mě bylo vidět.“* Je zajímavé, že Hana Imlaufová se s projevy rasismu setkala až ve Žďáře nad Sázavou. *„Já jsem rasismus nikdy ve Vrchlabí nezažila. Žili jsme jako každá normální rodina. Pracovala jsem v nemocnici 30 let. Všichni za mnou stáli a vážili si mě. Situace ve Žďáru je opravdu vážná. Když mi nějaký cikán před tím řekl, že mu nedají práci, tak jsem mu nevěřila. Ale sama jsem se velice brzy přesvědčila o opaku. Ve Žďáru jsem dlouho práci nemohla najít. Když mě pozvali na pohovor a zjistili, že jsem Romka, poslali mě domů. Byla jsem zoufalá. Dívala jsem se na sebe do zrcadla, a říkala jsem jsi, proboha co je na mně divnýho? Pak jsem se přestala představovat jménem, ale řekla jsem rovnou, že jsem cikánka.“*

Většina respondentů se shodla na tom, že stereotypy a mýty vznikají hlavně kvůli nevzdělanosti, neobjektivnost medií a uzavřenosti mezi lidmi. *„Televize vysílá o Romech v podstatě jen negativní zprávy. Alespoň když jsem v Praze, slyším v televizi jen, kde co jakýj Rom ukrad a kde koho zmlátil.“* (Johana Paloušová), *„Hloupostí a nevzdělaností. A neustálým opakováním stupidních klišé viz media - když krade Čech, tak kradl pan Blažek, když krade pan Demeter, kradl Cikán.....“* (Jan Bartoš), *„Vzájemná neúcta mezi*

lidmi vůbec, uzavřenost v komunikaci a veliká závist a nepřejícnost. Myslím si, že jedině vzdělání a fungující právní systém mohou společnost posílit a přesvědčit o hodnotách lidského snažení.“ Velkou pro roli v boji proti předsudkům hraje rodina a vzdělání. Rodina hrála určující roli v životech Johany Paloušové, Jana Bartoše a Ivy Bittové. U dvou posledně jmenovaných jde o vzácný druh kontinuity, kdy pokračují v rodinné tradici hudebníků a chtějí jí předávat i dál svým dětem.

5. Význam pro sociální pedagogiku

Jsem přesvědčená, že ač je sociální pedagogika relativně mladým oborem, může mít zásadní roli ve změně našeho přístupu vůči minoritní společnosti a naopak. Sociální pedagogika a filozofie výchovy je pro nás nepostradatelná a klíčová v řešení těch nejpodstatnějších problémů naší společnosti. Při rozhovoru se všemi oslovenými respondenty jsem zjistila, že dosáhli svých úspěchů díky tomu, že měli dobrého učitele, či někoho, kdo je dokázal motivovat a pomohl jim nalézt tu správnou cestu a smysl života.

„Strašně ráda vzpomínám na svoji učitelku, ta mě posadila do první lavice a když viděla, že mi něco chybí, tak mi to nenápadně podstrčila, nikdy to neřekla na celou třídu. (...) Já jsem ji dodnes vděčná. Věděla, že jsme chudí. Vždycky mi říkala - zabal si knížku třeba i do novin, to je jedno, hlavně ať je čistá. Učitelé nás formovali, měli mě rádi a já jsem jim věřila!“ (Hana Imlaufová)

Pedagogem se nestáváme jen díky vědomostem ze studií, ale i pochopení a empatii k žákům, zejména pak k těm znevýhodněným, kteří často patří k marginalizovaným komunitám. Nikdy bychom neměli zapomenout na nejdůležitější hodnoty ve výchově, na její účel a smysl. Dále také na to, že pomoc druhým neznamená popření vlastního já.

Pozitivní je, že se snažíme se vytvářet správnou koncepci výchovy romských žáků a vytvořit nový moderní systém výchovy, který bude fungovat. Odstraňujeme překážky, které nám brání v komunikaci a vzájemném bezkonfliktním soužití. Podle mého názoru je nejdůležitější zbavit se všech forem rasismu a diskriminace, podpořit rozvoj romské kultury a romského jazyka, předcházet sociálnímu vyloučení a vytvořit bezproblémové prostředí bez nedůvěry a předsudků.

Závěr

K objektivnímu zhodnocení této práce nemám dostatečný odstup. Jsem ale ráda, že jsem si pro zpracování bakalářské práce zvolila právě toto téma. Studium romské kultury mě obohatilo a rozšířilo mé obzory. Prvními dvěma kapitolami se mi podařilo vyjádřit své přesvědčení, že bez znalosti historických souvislostí nelze správně hodnotit současnou situaci Romů. Tento princip vztahuji i na Čechy, kteří mají sklon ke xenofobii právě díky historické izolovanosti způsobené komunistickým režimem. Empirická část mé práce představuje mnoho pohledů a perspektiv. Věřím, že její omezený prostor vykompenzuje bohatstvím názorů a zkušeností mých respondentů. Rozhovory jsem vedla se zajímavými lidmi, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat. Za úspěšné považuji, že se při rozhovoru necítili se jako „ve zkumavce“, ale naopak je potěšil můj zájem. Se všemi respondenty jsem stále v kontaktu. Za negativní považuji nízký počet respondentů. Některá témata bych ráda daleko více rozvedla, ale široký záběr tohoto tématu si vyžádal jistou zkratkovitost. Omezeným prostorem této části trpí předcházející analýza rozhovorů a z nich plynoucí tvrzení.

Myslím, že jedním z největších dilemat moderní společnosti je nalezení míry mezi respektováním tradic a způsobu života minority, a přizpůsobením minority zákonům majoritní společnosti. Osobně vyznávám liberální pohled na svět, tzn. není nic špatného na jakémkoliv způsobu života, který neomezuje druhé a ctí etiku a morálku. Problém přichází ve chvíli, kdy minorita začne např. zneužívat sociální systém státu, či omezuje svými zvyky životy druhých lidí. Za nepřijatelné ale považuji reakce lidí, kteří opovrhují zvyklostmi, které neznají a jsou jim vzdálené. Vše je tedy relativní a jakýkoliv etnocentrismus v tomto směru považuji za škodlivý.

To vše vyjadřuji proto, že mnoho tuzemských sporů o romskou otázku je vedeno v této rovině. Žhářský útok na domek ve Vítkově na Opavsku, kde utrpěla vážná zranění dvouletá Natálie Siváková ukázal, že naše společnost stále řeší problém, který má základ právě v tomto chybném pojetí světa. Existuje mnoho oblastí života, ve kterých si komplikace způsobují sami Romové a bez jejich aktivního podílu není možné tyto problémy řešit. Tyto křivdy se dědí přes staletí a je na nás, abychom Romům v nalézání jejich vlastní identity bezpodmínečně pomohli.

Použitá literatura:

- GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. 1. vydání Praha: Victoria Publishing,a.s., 1992, s. 647. ISBN: 80-85605-28-7
- LINHART, Jiří. *Velký sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 664 s. ISBN: 8071843113
- ANTALOVÁ, Ingrid. *Chaos Totalos*, Správa z geta. 1. vyd. Praha: G plus G, 2002, 187 s. ISBN: 80-86103-59-5
- BAJAJA, Antonín. Bumbová, Stanislava. Cina, Emil et al. *Devla! Devla!* 1. vyd. Podlesí: Dauphin, 2008, 200 s. ISBN: 978-80-7272-135-1
- BAKALÁŘ, Petr. *Tabu v sociálních vědách*. 1. vyd. Praha: Votobia, 2003, 343 s. ISBN: 8072201352
- BALVÍN, Jaroslav. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. 1. vyd Praha: Radix, 2008, 256 s. ISBN: 978-80-86031-83-5
- COHN, Werner. *Cikáni*. 1. vyd: Praha: Slon, 2009, 62 s. ISBN: 978-80-7419-008-7
- FONCESA, Isabel. *Bury me standing: The Gypsies and their Journey*. 1. vyd. London: Vintage, 1996, 322 s. ISBN: 067973743X
- FRASER, Angus. *Cikáni*. 1. vyd. Praha: Lidové Noviny, 1992, 374 s. ISBN: 80-7106-212-X
- GUY, William. *Beetween past and future, the Roma of Central and Eastern Europe*. Hertfordshire, Great Britain: University of Hertfordshire Press, 2001, 429 s. ISBN: 1902806077
- HORVÁTHOVÁ, Jana. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. 1. vyd. Praha: MŠMT, 1998, 52 s.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. „Po židech cikáni“, Svědectví Romů ze Slovenska, I. díl (1939 – srpen 1944). 1. vyd. Praha: Triáda, 2005, 900 s. ISBN: 80-86138-14-3
- JAŘABOVÁ, Zdeňka. *Černobílý život*. 1. vyd. Praha: Gallery, 2000, 180 s
- KRAMÁŘOVÁ, Jana. (NE)bolí - Vzpomínky Romů na válku a život po válce. 1 vyd. Praha: Člověk v tísní, 2005, 152 s., ISBN: 80-86961-04-4
- KRAMÁŘOVÁ, Jana. SADÍLKOVÁ, Helena. Čalo vod'i, Sytá duše. Antologie prozaických textů romských autorů z ČR. 1. vyd. Brno: Muzeum romské kultury, 2007, 400 s. ISBN: 978-80-86656-11-3
- LACKOVÁ, Elena: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. 1. vyd. Praha: Triáda, 2007, 280 s. ISBN: 80-901861-8-1
- OLAHOVÁ, Erika. *Matné zrcadlo*. 1. vyd. Praha: Triáda, 2008, 80 s., ISBN: 978-80-86138-95-4
- SEKOT, Aleš. *Sociologie v kostce*. 3. vyd. Brno: Paido, 2006, 258 s. ISBN: 80-7315-126-X
- Romové, bydlení, soužití (1945-1998). 1. vyd. Praha: Socioklub, 2000
- Romové v České republice (1945-1998). 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999
- The Roma and The Europe, Konference, Štířín 1998

Prameny tištěné:

zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

zákon č. 104/1991 Sb., úmluva o právech dítěte

zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon

Informace získané z internetu:

www.romea.cz (on-line)

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18384> (on-line)

<http://hn.ihned.cz/c1-35680590-romove-zadaji-odskodneni-za-holocaust> (on-line)

Seznam příloh:

Přílohy:

Příloha č. 1 - Rozhovor s Johanou Paloušovou

Příloha č. 2 - Rozhovor s Ivou Bittovou

Příloha č. 3 - Rozhovor s Janem Bartošem

Příloha č. 4 - Rozhovor s Michalem Bartošem

Příloha č. 5 – Rozhovor s Hanou Imlaufovou

Příloha č. 1

Rozhovor č. 1 – Johana Paloušová

Johanko, vzpomínáš na své dětství? Kde jsi vyrůstala?

Jako malá jsem vyrůstala v Praze na Kampě. Když mi byly tři roky, odjeli jsme s rodiči do Bostonu, kam jsem začala chodit i do školky. Potom jsme se opět vrátili do Prahy, začala jsem chodit do Waldorfské školy, ale jen do páté třídy, pak jsme zase odcestovali do Washingtonu.

Jaký máš vztah s bratrem?

Myslím, že jako každéj kdo má staršího brácha. Když jsme byli mladší, tak jsme se hodně rvali. Ze začátku se všichni rvou a perou. Zblížili jsme se odjezdu do Washingtonu. Byli jsme tam úplně sami a tak nezbyvalo než se spolu občas bavit.

Proč jste tenkrát odjeli do Bostonu?

Do Bostonu jsme odjeli, protože táta dostal nabídku učit v nějaké škole.

Vzpomínáš si z té doby na něco? Byla jsi ještě hodně malá...

V Bostonu jsme byli jen rok a tak si na to moc nevzpomínám. Na tu školku mám ale krásné vzpomínky, místo pískoviště tam měli barevnou rýži a také jsem tam potkala svoji první lásku.

A jak to s tou láskou dopadlo?

Já jsem čekala, že se zeptáš! Jmenoval se Andrew, svačili jsme spolu na malých barevných židličkách. No prostě dětská láska...

V Americe jsi už zůstala... Jak se Ti tady žije?

Pro mě je to úžasná zkušenost poznávat lidi z různých zemí, každý je úplně jiný. Na začátku to bylo složité, než jsem se naučila anglicky, ale teď to stojí za to. Cítím se tu svobodně a mám pocit jako kdybych sem patřila, nikdo na mě nekouká skrz prsty.

V Čechách se tak necítíš?

Ne, v Čechách je to jiný.

A jaký je to v Čechách? Pociťuješ velký rozdíl v životě v Praze a v USA?

Ano, pociťuji. Pokud máš jakýkoliv sen, v USA ho můžeš dosáhnout. Mám pocit, že v Americe mám vlastně tolik možností, že je spíš složité rozhodnout se, co vlastně chci. Asi je to u každého trochu jiné, a nemusí ani záležet na tom, co člověk v Praze prožil. Mě se na Americe líbí lidi, jak jsou milí, hodní a jak všechno rádi prožívají. A já můžu navíc všechno prožívat s nimi, cítím se tu stejně jako ostatní, chodím na místa, kde bych v Praze prostě nešla, a to jen proto, aby mi nikdo neublížil, anebo se mi neposmíval.

V Americe jsi prožila skoro polovinu svého života. Kde vidíš svoji budoucnost?

Chtěla bys tu zůstat, anebo se vrátit domů? Na tuhle otázku se ptám sama sebe každý den. Je to složité. Vždycky jsem brala Prahu jako svůj domov, ale potom, co jsem nakrátko přijela zpět do Čech, jsem si uvědomila, že se vlastně v Americe cítím líp. Lidé v Čechách jsou jiní. V Praze se cítím ohroženě, bojím se chodit ven, třeba jen proto, aby na mě lidi nekoukali jak na blázna, anebo si něco nemumlali. V Americe je to prostě jiné, tam tohle lidi neřeší, je jim jedno, jestli jsi černej, bílen, žlutej, anebo jestli třeba nemáš nohy či ruce. Rádi se seznamují a rádi pomáhají. Nechci, aby moje děti vyrůstaly v zemi, kde se pořád řeší rasismus. Víím, že moje děti nebudou bílé jako stěny, a tak bych nerada, aby prožívali něco podobného jako já.

Vzpomínáš ráda na školu?

Nejraději vzpomínám na střední školu. Jako spolužáci jsme od sebe bydleli kousek, a přesto jsme byli úplně jiní. Všichni byli neuvěřitelně zajímaví. Já se ráda seznamuju s lidmi jiných kultur, a ráda poznávám nové věci. Strašně moc mě to naučilo.

Jakou jsi studovala střední školu?

Když jsme se přestěhovali do New Yorku, byla jsem automaticky zapsaná na školu United Nation International School. Později jsem ale přestoupila na Repertory High School for

Theatre Arts. V New Yorku je hodně těžké vybrat dobrou školu, protože jsou hodně drahé. Nakonec jsme ale vybrali správně. Je to něco jako herecká konzervatoř.

Čemu přičítáš svoje školní úspěchy?

Myslím, že u nás ve škole bylo celkem jedno, jestli jsi chytrý, anebo hloupej. Šlo hlavně o to, aby Tě to, co studuješ bavilo a jestli v tom chceš do budoucna pokračovat dál. Učitelé nám říkali, že každý máme nějaký talent, který bychom měli rozvíjet, to je nejdůležitější. Myslím, že je to pravda, každý z nás je úplně jiný. I ve škole každý dělal rád něco jiného, než ti ostatní, a když se to potom dalo všechno dohromady, vzniklo z toho vždycky něco zajímavého. Za svoji výhodu jsem považovala to, že jsem byla jediná z Evropy, měla jsem jiné zkušenosti, což se všem moc líbilo, protože jsem do školy přinesla něco nového, věci o kterých nikdo nevěděl, nikdo nikdy neslyšel. Dokonce někteří vůbec nevěděli, kdo jsou Romové, a to se mi moc líbilo.

Dozvěděla ses ve škole, či ve výuce něco o romské historii, o Romech vůbec?

Ne, o Romech jsem se nedozvěděla nic v žádné škole. V Americe někteří lidé vůbec netuší, kdo jsou Romové. Když jsem měla na střední škole příležitost udělat vlastní projekt – natočila jsem o Romech vlastní film.

O čem je tvůj film? Je to o Tobě?

Můj film je o integraci Romů v České Republice. Je taky o mých zkušenostech, o tom, co jsem v Praze prožívala. Ve filmu jsem hrála sama sebe. Romská dívka se zamiluje do „bíleho“ kluka. On ji taky miluje, ale jeho rodina je proti ní. Vidí jí jen jako Romku, která krade, lže a nehodí se k nim do rodiny. Jeho rodiče mě neměli rádi a nechtěli, abych se s ním stýkala. Já jsem se jim snažila ukázat, že taková nejsem, ale je to vůbec nezajímalo. Romové nemusejí být jen zlí. Jenže rodiče Adama to nikdy nepochopili. Závěr filmu: s podporou své rodiny odjíždím i s Adamem směr New York.

Jaké byly ohlasy?

Musím říct, že to mělo vážně úspěch. Byla jsem jediná ze třídy, kdo to měl tak osobní. Ostatní rozebírali nějaký oblečení a svátky v Americe. Jsem ráda, že právě tohle byl můj

závěrečný projekt herecké školy. A možná jen díky tomu jsem tu školu vůbec dokončila. Učitelé měli radost, že mě něco naučili a že jsem udělala film, ze svého života. Byla to pro mě velká zkušenost, naučit se pracovat s kamerou, s lidma, jak všechno organizovat. Nebylo to jednoduché, ale za tu srandu to stálo.

Jak myslíš, že vznikají předsudky a stereotypy, které měli třeba Adamovi rodiče?

Adamovi rodiče neměli před tím žádnou špatnou osobní zkušenost s Romy, ani s nimi v podstatě nikdy nepřišli do styku. Maj to asi z televize. Ta podle mě hodně způsobuje předsudky. Televize vysílá o Romech v podstatě jen negativní zprávy. Alespoň když jsem v Praze, slyším v televizi jen, kde co jakej Rom ukrad a kde koho zmlátil.

Neměla jsi strach, že Tě třeba rodiče Tvého nového přítele budou brát stejně jako Adamovi?

Strach jsem měla. Ano, bála jsem se. Trvalo dlouho, než jsem se odvážila sejít s jeho rodiči. Pokaždý, když k tomu mělo dojít, vymyslela jsem nějakou výmluvu, abych tam nemusela. Vítek mě ale podpořil, řekl mi, že se vůbec nemusím bát, a navíc pokud se líbím jemu, budu se líbit i jim. Nakonec jsem svoje obavy překonala a teď jsem ráda za každé naše setkání. Jsou úžasní a myslím, že mě mají opravdu rádi. Jsou pořád poblíž, když je třeba a mají radost, že se máme s Vítkem rádi.

V čem jsou podle tebe největší překážky Romů v jejich cestě za vzděláním?

Lidi k nám mají odpor, takže je problém sehnat práci a proto hodně Romů vnímá možná vzdělání za něco, co nemá žádnou hodnotu. O Romech se mluví často jen obecně, většinou o těch co dělají problémy, a Romové se pak zлыми skutečně stávají. Cítí se ohroženě, nemohou si najít práci, či být jen tak mezi ostatními, aby nevznikl nějaký konflikt. Tak na co škola? V rodinách chybí tradice... Myslím, že pokud mají děti podporu rodičů, tak není problém. Důležité je také pro romské dítě pocit rovnocennosti, to že zapadne do kolektivu, i když třeba často nemá to, co ostatní děti – tím, se lehce stane terčem posměchu každé dítě. Říká se také, že výchova u nás není dostatečně multikulturní. S tím souhlasím, ale na druhou stranu - studovala v USA a byla jsem to já, kdo se muset přizpůsobit.

Ty ale máš v plánu další studium na vysoké škole...

Jo, to mám. Rodičům vždycky záleželo na tom, abych měla nějakou školu. Nikdy mě ale do ničeho nenutili. Prostě jsem přemýšlela, co budu dělat dál. V Praze jsem chtěla studovat nějakou mezinárodní školu, ale ty jsou moc drahý. V Praze jsem pak úplně náhodou narazila na Anglo-American University, zašla jsem tam, abych zjistila, co a jak. Bála jsem se, že bude hodně drahá. Když jsem vše oznámila doma, máma mi oznámila, že to nepřichází v úvahu. Chtěla, abych studovala jazykovou školu, což nebyl dobrý nápad. Angličtinu se opravdu učit nemusím... A tak jsem se prostě rozhodla, že si to zařídím sama, a udělám všechno pro to, abych se tam dostala. Ve škole mi potom řekli, že mají stipendia pro Romy... no, další výhoda! A tak utíkám domů, v tu chvíli mi bylo jedno, co rodiče řeknou. Nakonec byli stejně oba moc rádi. Po přijímačkách mi přišel dopis, že jsem přijatá.

Byla jsi někdy obětí rasismu?

Ano, v Praze. V obchodě za mnou prodavači provokativně chodí a dodnes kontrolují, jestli něco nechci ukrást i přesto, že jsem tam chodila nakupovat i jako mladší a nikdy jsem tam nic neukradla. Jednou mě dokonce chtěli okrást i Romové o moji novou bundu. Nakonec poznali, že jsem taky Romka, rychle se omluvili a nechali mě být. Romové Romům neublíží. Pokud ale jdeme někam s bráchou, který je Vietnamec, mají hloupý řeči. Bráchu zmlátilo několik chlapů. Skončil v nemocnici. Musím říct, že já jsem zatím byla vždycky s lidmi, kteří mě ubránili. Můj bratr takové štěstí ten den neměl.

Už nevím přesně, který rok se to stalo, ale když jsme s bráchou v Čechách slavili narozeniny na chalupě, bylo s námi hodně kamarádů a jeden neznámej človíček. Vypadal docela v pohodě. Pak se ale opil, začal vykřikovat, že nenávidí Cikány, vytáhl z kapsy nůž a řekl, že všechny Cikány zabije. Seděla jsem kousíček od něj a třásla jsem se strachy. Ale bratr vyskočil a nůž mu sebral a řekl mu: “Vidíš tu holku? Tak to je moje sestra! Na takovou kočku bys neměl a víš co...? Je to Romka... a jestli proti tomu něco máš, tak tím nožem ublížíš spíš sám sobě. Já jsem na to koukala jako blázen. Začala jsem brečet jako mimino, objala jsem ho a řekla jsem mu, že ho mám ráda. Od té doby je prostě nejlepší...

Když jsi v Praze, tak vůbec nechodíš sama ven?

Pokud jsem v Praze, snažím se raději zůstat doma. Když mám někam jít, jsem vždy ráda, když mám nějaký doprovod, hlavně když je hodně pozdě. .

Jakou roli v tvém životě hraje Tvůj původ?

Nikdy jsem o tom takhle nepřemýšlela. Jsem jaká jsem a moc to neřeším. Já sama jsem nikdy nerozlišovala, kdo je jaké národnosti. Prostě vypadám, tak jak vypadám, musím si na to zvyknout a musím si v těžkých situacích umět poradit. Podle mě se rasismus z Prahy jen tak nevypaří.

Takže to spíš vnímáš jako překážku...

Ne, vůbec ne. Když jsme odjeli do Washingtonu, nevěděla jsem jaký to tam bude. Bála jsem se, co si o mně budou lidi myslet. Ale těch národností je tam tolik, že by se to snad ani nedalo spočítat. Na ulici jsem pak zjistila, že to jakou mám barvu lidi prostě vůbec nezajímá. Spíš si mě pletli se Španělkou. A já to brala spíš jako kompliment, začala jsem se zajímat o to, jak španělé vlastně žijí a pak jsem začala španělštinu i studovat. V Americe se nebojím. Lidé, kteří mají předsudky, mají naučený, že rasismus nemají řešit, protože potom budou mít problémy. Občas i tady narazím na lidi co mají námítky a to je hodně nepříjemný. Vím jaký to je, když jsou lidi hozený do jednoho pytle. Takže nevnímám negativně sebe, ale ty, co mají předsudky. Ale každej je jinej, o to je přece svět krásnější a barevnější. Já třeba úplně miluju, když jsem mezi cizincema, a každej je úplně jinej.

Johanko, jaká byla u vás doma morálka? Vedli Tě rodiče k práci?

Ano, ale nikdy o tom přímo nemluvili. Máma mě vedla k práci v domácnosti, asi tak jak se to s malými dětmi dělá. Všechno jsme dělaly společně – praly, vařily. Byla to pro mě hra, kolikrát jsem si neuvědomila, že něco dělám. V poslední době často mluvíme o mém povolání, o tom, co bych chtěla v životě dělat.

Jak vlastně vnímáš/chápeš majoritní společnost?

Z pohledu člena majoritní společnosti nebo minoritní? Já sama lidi nerozlišuju. Sama moc dobře vím, jaké to je, když mě někdo pomlouvá a směje se mi jen kvůli jiné barvě pleti. On je vážně každéj trošku jinej.

Já jsem vyrůstala na vesnici. Tam člověk třeba černocho nebo asiata nepotká. Barvu svojí pleti jsem proto nikdy nevnímala. Byla jsem prostě stejná jako všichni ostatní. Když jsem ale poprvé nastoupila v Harlemu do autobusu plného černochoů, poprvé v životě jsem cítila, jak jsem strašně moc „bílá“ a jak se mi to nelíbí. Tenkrát jsem se ve „své kůži“ moc dobře necítila... Zažila jsem poprvé v životě, že se něčím liším, alespoň na první pohled... Vnímáš to podobně?

Já se tak cítím zase v Praze. Třeba u kadeřníka v Praze si vždycky připadám jako blázen. Ostatní zákaznice tam poletují s blond, anebo růžovým přelivem. A tak když se tam kouknu do zrcadla, připadám si hrozně tmavá.

Já bych si připadala jako blázen spíš s tím růžovým přelivem...Tajila jsi někdy záměrně svůj původ?

Ano, když jsem byla mladší, to jsem ještě chodila do Waldorfské školy. Děti se mi posmívaly. Vzpomínám si, že jsme měli hrát divadlo a já jsem si strašně přála hrát anděla. Ale všechny děti měly námitky, že anděl nemůže mít černé vlasy. Dnes už vím, že to v tom nebyl žádný rasismus, ale tenkrát jsem to nechápala a strašně jsem se styděla.

Jaké to je vyrůstat v takové rodině jakou máš ty?

Mám úžasnou rodinu a jsem za ní vděčná. Můj bratranec si asi do svých deseti vůbec nevšimnul, že jsme adoptovaný. Měla jsem štěstí, že mám právě takovou rodinu. Víím, že pokud budu mít jakýkoliv problém, může se na mě bez obav obrátit. To jsem taky vždycky udělala. Nikdy neřešili jestli je někdo takový či makový. Věřím, že když přemýšleli o adopci, nebylo pro ně nejdůležitější to abychom na mě byli podobní, tak jak to dělá spousta maminek. Prý jsme se jim hned líbili. Jsou to skvělí rodiče, protože právě díky jejich výchově víím, že barevnost lidí či jiné rozlišnosti jsou krásné a že mám být ráda tím kým jsem. Já si ani nedokážu představit jaký by to bylo, kdyby každý vypadal úplně

stejně. Když jsem byla mladší strašně jsem vyváděla. Divím se, že mi ještě po tom všem rodiče věří. Těch skandálů ,co jsem provedla.... Nebylo to se mnou jednoduchý. Na druhou stranu jsem se, ale poučila z vlastních chyb.

Nemají o Tebe strach?

Mají o mně strach, ale na druhou stranu mě znají a ví, že se o sebe dokážu postarat a navíc, že mám teď Vítka a jeho rodiče, kteří na mě dávají pozor. Kdyby bylo nejhůř, vím jak přežít v lese a jak rozdělat oheň.

Bylo pro Tebe těžké najít práci?

Sehnat práci je problém. Ale neřekla bych, že to má něco společného s tím jak vypadám a kdo jsem... I když je to možné.

Jakou zastáváš etiku?

Upřímnost, otevřenost a důvěra mezi lidmi. Být sám sebou a nehrát si na nikoho kým nejsem.

Kdo Tě nejvíc ovlivnil?

Rodiče.

Jaké máš plány do budoucna?

Rodiče se stěhují zpátky do Čech a tak chci jet s nimi. Začnu studovat Anglo-American University. Po škole bych se chtěla provdat za svého snoubence a někam hodně daleko odcestovat. Možná ale odcestujeme mnohem dřív. Nechci, aby to vyznělo tak, že z Prahy utíkám, to ne. Chtěli bychom odjet jen na pár let, potkat nové lidi a zažít nějaké dobrodružství. Po čase se vrátíme snad už s rodinkou ...

Příloha č. 2

Rozhovor č. 2 - Iva Bittová

Vzpomínáte ráda na své dětství?

Moc ráda. Rodiče nás milovali. Naše maminka byla velmi praktická a ze školství organizovaná i pečlivá, tatínek byl citlivý a vnímavý, byl to moc talentovaný hudebník.

Jak jste vnímala situaci doma? Váš tatínek byl Rom, stal se někdy obětí rasismu?

Můj tatínek nikdy problémy neměl a ani nikdo z mých blízkých. S rodiči jsme žili na severu Moravy, základní školu jsem vystudovala v Opavě. Moje maminka byla ředitelkou mateřské školy a tatínek hrál v orchestru v divadle na kontrabas. Hudba byla naším každodenním programem. Se sestrou jsme chodili do LŠU, ona na hodiny klavíru a violoncella, a já do baletu a na housle.

Jak se Vám žije v New Yorku? Jaké to bylo, vystupovat poprvé v Carnegie Hall?

New York mě inspiruje, jsem nadšená, je tu ve vzduchu pozitivní energie, něco vás nakopne. Život tady beru jako neuvěřitelnou výzvu, které chci využít, hlavně také proto, abych byla lepší. Měla jsem tu možnost zahrát si z úžasnými hudebníky. Ráda bych tu ještě zůstala. Koncert v Carnegie Hall byl pro mě neuvěřitelný zážitek. Vzpomínám si, že jsem se před koncertem procházela Central Parkem a myslela jsem na to jak to dopadne. Měla jsem obavy, protože publikum v Carnegie Hall má možnost téměř denně slyšet to nejlepší z celého světa. Takže jsem cítila i větší zodpovědnost. Teď už ale z Carnegie nemám obavy, a jsem tam vždycky ráda.

Změnil se Váš pohled na rasismus v Čechách po příjezdu/životě tady?

Rozhodně si tady uvědomuji a cítím rozdíl v chování. Velká pozornost se tu věnuje lidem oslabeným, handicapovaným a co se týče rasismu, tak ten téměř vymizel. Souvisí to také hodně s tím, že tu zákony stojí v pevných základech a člověk se může dovolat spravedlnosti. (Mnohdy ovšem vše stojí na penězích).

Co způsobuje předsudky majoritní společnosti vůči romským spoluobčanům?

Vzájemná neúcta mezi lidmi vůbec, uzavřenost v komunikaci a veliká závist a nepřejícnost. Myslím si, že jedině vzdělání a fungující právní systém mohou společnost posílit a přesvědčit o hodnotách lidského snažení.

Příloha č. 3

Rozhovor č. 3 – Jan Bartoš

Vzpomínáš na své dětství? Kde jsi vyrůstal?

Vyrůstal jsem v pohraničním městě Krnov, na severní Moravě. Krnov byl etnicky velmi smíšený. Před i po revoluci tam žilo mnoho Rusů, Řeků, Romů a Slováků. Dětství jsem měl šťastné. Byl jsem jako každé normálně vyrůstající dítě. Běhal jsem venku a hrál fotbal s kamarády.

Těšil ses do školy?

Těšil. Domluvili jsme se s kamarády ve školce, že se naše parta musí sejít na základce ve stejné třídě. Když jsme se tam 1. září 1987 opravdu všichni sešli, byl jsem šťastný. Školu jsem měl rád, až na tělocvik. Z toho jsem každý rok málem propadl.

Kdo objevil Tvůj hudební talent?

Narodil jsem se do rodiny „muzikantů“ a jsem za tuto predestinaci vděčný, protože se pro mě hudba od raného dětství stala nejdůležitější součástí mého života. Mí dědečci hráli ve vojenských kapelách v Německu a Maďarsku, můj otec vystudoval housle na Ostravské konzervatoři, tamtéž moje matka kytaru, a můj bratr hrál na housle. Bylo přirozené, že když jsem začal ve třech letech zpívat houslové etudy, které můj bratr pracně nacvičoval, byl můj osud zpečetěn... Začal jsem chodit na klavír, později jsem jezdil na hodiny do Ostravy a do polské Wroclavi.

Čemu přičítáš své školní úspěchy?

Bavilo mě chodit do školy. A rodičům můj prospěch nebyl lhostejný. Později na gymnáziu jsem už moc úspěšný nebyl, byl jsem silně orientován na hudbu a ostatní věci, matematika a chemie mě moc nezajímaly.

Věděli ostatní děti o tom, že jsi Rom? Měl jsi s tím nějaké problémy?

Nevím, nikdy o tom nikdo nemluvil. Pamatuji si, ale že si lidé na klavírních soutěžích, nebo v hudební škole šuškali, co jsem zač, a jak to, že jsem tak tmavej. Španěl? Řek? Jo aha, to je cikán..

Styděl ses někdy za svůj původ?

Třeba když přišla řeč na Romy? Nestyděl. Jeden můj spolužák byl taky Rom, ten hodně kradl a rval se. Nikdo nás ale nikdy nespojoval. Za svůj původ jsem se nikdy nestyděl, pokud si dobře pamatuji. Jestli někdy ano, tak to ale rozhodně nikdy nebylo nic vážného.

Hodně Romů se ke svému původu nehlásí...

...když se nikdo neptal, neříkal jsem to. Když ano, tak jsem přiznal "barvu". Myslím ale, že do svých 15 let jsem původ tajil, ale ne proto, že bych se bál. Spíše to souviselo s nechutí cokoliv vysvětlovat. Věděl jsem co bude následovat... ty ale nemůžeš být Rom, když se dobře učíš, nekradeš, atd.

Jak myslíš, že vznikají tyhle stereotypy?

Hloupostí a nevzdělaností. A neustálým opakováním stupidních klišé viz media - když krade Čech, tak kradl pan Blažek, když krade pan Demeter, kradl Cikán.....

Jak vlastně vnímáš/chápeš majoritní společnost?

Já to takhle necítím, mám české občanství, jsem Čech, jsem součástí majority. Každý má nějaké předky....

A jak vnímáš své romství?

Uvědomuji si, že je to součástí mé osoby, ale abych se přiznal, tak o tom moc nepřemýšlím. Nejvíc to pociťuji v hudbě, občas mám problém s disciplínou a kontrolou, což mám po svém otci.

Byl jsi někdy obětí rasismu?

Ne.

... a pozitivního rasismu?

Nevím o tom.

V čem jsou podle tebe největší překážky Romů v jejich cestě za vzděláním?

Podle mě jsou tyto překážky dány historií - ostentativním potlačováním romských práv, diskriminací a ponižováním. V minulosti Romové vždy bojovali o holou existenci, v tomto kontextu museli vzdělání vnímat jako zbytečnou nadstavbu, která nemá se životem nic společného.

Souhlasíš s názorem, že by se vzdělaní Romové měli vracet zpátky do své komunity?

Být pozitivním vzorem, který může nejmladší romskou generaci posunout dopředu?

Bylo by to takto samozřejmě skvělé, ale zároveň bych nikdy nemohl odsoudit někoho, kdo se zachová opačně. Ze své vlastní zkušenosti, i ze zkušeností svých romských kamarádů vím, jak mnoho úsilí vynaložili na to, aby opustili svoji komunitu za účelem vzdělání, či dobré práce. Když se poté do své komunity chtějí vrátit, často bývají v roli zrádců, těch, "kteří nás opustili". To samozřejmě nemají zapotřebí. Na druhou stranu se domnívám, že nejmladší romskou generaci mohou motivovat nejlépe sami Romové. Je jasné, že romský doktorand z Columbijské univerzity bude pro mladší Romy větší inspirací a motivací, než kdokoliv jiný.

Měl jsi problém najít práci? *Ne, nikdy.*

Máš nějaké životní motto?

Žádné.

Jak se Ti žije ve Spojených Státech?

Je pravda, že v USA jsem se cítím daleko svobodněji, než v Praze. Každý člověk se ale možná cítí v jiném prostředí, ve kterém ho nikdo nezná, svobodněji. Člověk je tam prakticky vnímán bez kontextu, což někdy bývá blahodárné. Překvapilo mě, že americký sen nemusí být klišé - díky hodnocení člověka na základě jeho kvalit, nikoliv na základě

jeho politického a náboženského vyznání, či barvě pleti. Zároveň mě šokoval americký puritanismus, korektnost a častá nevzdělanost.

Změnil se Tvůj pohled nebo názor na rasismus v Čechách po pobytu v US?

Změnil. Situace v Čechách je všeobecně daleko lepší, než v minulosti, ale pořád je to v lidech. Nechávací se často ovládat předsudky typu "cikán krade", "žid je vyčůranej" atd. Kdyby např. Jiří Čunek v USA označil jakoukoliv minoritu tak, jak to učinil v Čechách, musel by v tu minutu bez debat odstoupit. U nás je ten práh tolerance nastaven hodně volně. Nejdříve jsem si říkal, že to v Americe někdy přehánějí s tou jejich korektností, ale později se mi to začalo líbit. Uvědomili si, že to, co udělali černochům bylo strašné a že se to už nikdy nesmí opakovat. Takový druh sebereflexe se u nás zatím nevyvíjí. Lidé jsou nevzdělaní a neuvědomují si např., že vznik státu Izrael souvisí s holocaustem a že celý svět za to nese zodpovědnost, a je nehumánní Izrael nepodporovat. Podobné je to i s Romy, historie nás téměř úplně zničila...

Jaké máš plány do budoucna?

Na tuto otázku jsem odpovídal v jedenácti letech u nějakého psychologa v Bratislavě. Tenkrát jsem napsal, že se chci věnovat hudbě a rozdávat lidem radost. Teď to samozřejmě vidím složitěji, ale základ se nezměnil. Asi to zní naivně, ale takto přímočaře to vnímám pořád. Myslím si, že nikdy nebyla potřeba hudby akutnější, než je tomu v dnešní době.

Je něco v co skutečně věříš či doufáš?

V sociální dávky.

Příloha č. 4

Rozhovor 4 - Michal Bartoš

Vzpomínáš často na své dětství? Odkud pocházíš?

Na své dětství vzpomínám v poslední době čím dál častěji. Pocházím z Hontianských Tesár, je to malá vesnice, nebo spíš skoro osada ve středním Slovensku. Půlka vesnice byli naši příbuzní, byli jsme pořád všichni spolu. Občas se tomu někdo směje, ale bylo to krásné. Mám čtyři sourozence, nejstarší bratr měl v té době už dvě děti. Potom tam žili naši rodiče, kmotra a babička a ta u nás doma měla hlavní slovo a rozhodovala o většině věcí. Když zemřela, to byla pro celou rodinu katastrofa a dlouho jsme se z toho nemohli vzpamatovat. Když na ni myslím, vzpomenu si jak vařila halušky ve velkých kotlích pro všechny příbuzné. V létě k nám jezdili příbuzní z Čech a to bylo vždycky veselé...

Bylo těžké opustit rodinu a vydat se sám do Prahy...? Proč jsi vlastně odešel?

Těžké to bylo. Ale chtěl jsem prostě od života něco víc, než být jen na podpoře. Doma to bylo hodně nemotivující. Všichni mí příbuzní žijí ze sociálních dávek. Já jsem toužil po dobré práci a chtěl jsem poznat trošku víc, než jen mé okolí. A tak jsem se vydal do neznáma...

Michale, vedli Tě rodiče k práci?

K práci mě nikdy nikdo nevedl, a k tomu, abych se sám o sebe dokázal pořádně postarat také ne.

Vzpomínáš si na své první dny v Praze? Bylo těžké najít si práci?

Nebylo to úplně jednoduché, nikoho jsem tu neznal. Měl jsem v Praze bratrance, ale ten záhy poté odjel pracovat na Mallorcu. Pracoval jsem na nejrůznějších brigádách, taky jsem dělal v Tescu na kase. Dalo se to ale vydržet... Nejlepší bylo, když jsem dělal číšníka v kavárně Louvre na Národní třídě. Později jsme taky s přítelem začali podnikat, otevřeli jsme si na Floře fitness centrum. Vašek dělal osobního trenéra a já jsem byl za barem...V

současnosti dělám číšníka v restauraci na Vinohradech a Vašek má u nás fitness centrum. Teď jsme spokojeni, ale táhne nás to víc na jih...

Tvůj přítel má české adoptivní rodiče. Ví něco o svých biologických rodičích?

Jeho biologičtí rodiče byli Romové. Nerad o tom ale mluví a nerad je také spojován s Romy. Nelíbí se mu jejich styl života a trochu je hází do jednoho pytle. Já mu ale nemohu nic vyvracet, mám podobný názor...Stačí, když jedu jednou za rok do mé rodné vesnice a vidím, jak se tam nic nemění. Všichni mají děti, ale jsou na podpoře a neshánějí práci.

Jak přijala Tvoje rodina, že jsi gay? Ví o tom?

Moje rodina o tom ví. A jak to vzali? Myslím, že po svém. Nemluví o tom. Myslím, že to ale akceptují. Nikdy mi to nerozmlouvali a nevyčítali... Podle mě to tušili dřív než já. Jako malý kluk jsem se oblékal do holčičího oblečení a místo autíček jsem zkoumal odstíny rtěnek...Když se příbuzní ptali, kde je Myško, tak naši odpovídali – kouká do zrcadla v koupelně...

A kdy jsi na to přišel ty sám?

Až v pubertě...

Jak vlastně berou homosexualitu Romové obecně? Já jsem slyšela, že Romové nejsou v tomto ohledu moc tolerantní...

Homosexualita mezi Romy existuje, jen se o ní nemluví. Když spolu dva kluci chodí nebo žijou, tak jsou pro ostatní Romy jen dobrými kamarády. Je to trochu pokrytecké, ale pořád je to tabu. Mám ale pocit, že se o tom začíná víc mluvit.

Máš pocit, že by se vzdělaní Romové, měly vracet zpět do romské komunity a snažit se pozitivně ovlivnit nejmladší romskou generaci?

Já si nemyslím, že by se vzdělaní Romové museli vracet zpět ke své komunitě. Pokud se Romové sami nechtějí změnit, tak je to zbytečné. Je to běh na dlouhou trať. Mladí

Romové musí nejdřív sami pochopit, že vzdělání je důležité. Nejsou k tomu ale vedeni. Rodina to v nich nepodporuje. Nevím, je to složité. Myslím, že takového člověka mezi sebe špatně přijímají. Sám žádnou školu nemám a je pro mě vždycky těžké rodinu navštívit a mít na ně trošku pozitivní vliv. Já osobně bych se tam už vrátit nedokázal.

Michale, co je podle Tebe největší překážkou romských dětí ve vzdělání?

Asi vůle rodičů vést dítě k tomu, že vzdělání je důležité. Mě se třeba doma nikdy na školu nikdo nezeptal. Také finance rodiny hrají velkou roli. My jsme třeba jako děti neměly stůl na psaní domácích úkolů.

Do jaké jsi chodil školy?

Vychodil jsem do zvláštní školy v blízké vesnici.

Dozvěděl ses ve vyučování něco o Romech?

Ne, nikdy.

Jací jsou podle tebe "gádžové"?

Nikdy jsem to takhle nebral. Nedělím lidi na „gádže“ a „cikány“. Všichni jsme buď dobří anebo špatní. Já mám více neromských kamarádů a moc si rozumíme. Nemám tohle dělení rád, protože to neodpovídá realitě.

Jaké máš plány do budoucna?

Otevřít si malou restauraci nebo bar u moře. Jezdíme s přítelem několikrát za rok k moři, a tam se cítím opravdu doma. Baví mě cestovat. Pracoval jsem v Irsku, a taky ve Španělsku. Nejvíc ale miluju Řecko a Kanarské ostrovy. To by bylo něco mít tam bar....

V co věříš? Jaké jsou Tvé morální hodnoty?

Věřím v sám sebe a ve své plány. Když něco hodně chceš, tak v to musíš věřit. Musíš důvěřovat sobě a lidem, které máš rád. Tak dokážeš všechno, co chceš...U mě to tak vždy

platilo. Věřil jsem, že se mi v Praze bude dařit, a neměl jsem žádné prostředky a kontakty. Víra v sebe bylo to jediné, co jsem měl...

Kdo Tě nejmíc ovlivnil?

Nemám žádné vzory.

Co je pro Tebe v životě nejdůležitější?

Vzdělání, práce a rodina. Jsem konzervativní...

Diskriminoval Tě někdo? Byl jsi obětí rasismu?

Já nevím. Nikdy jsem nic jako projevy rasismu nebral. Ale je to možné...

Příloha č. 5

Rozhovor č. 5 - Hana Imlaufová

Paní Imlaufová vzpomínáte na své dětství? Jaké bylo? Kde jste vyrůstala?

Já jsem měla úžasný rodiče i sourozence. Bylo nás sedm dětí. Žili jsme ve Vrchlabí. Třeba Vánoce, to byla nádhera. Tatínek zpíval a maminka vařila a zpívala taky. Tatínek pracoval ve firmě, kde každý zaměstnanec dostal pro každé dítě dvě vánoční kolekce, náš tatínek jich dostal 14! Tajně jsme na ně v noci chodili, takže když šla maminka na Štědrý den ozdobit stromeček, neměli jsme ani jednu ozdobu. Já jsem se pokoušela udělat svým dětem taky takový Vánoce, ale nikdy jsem to nedokázala. To už se prostě nemůže nikdy opakovat.

Byli jste tehdy nějak diskriminováni?

Já jsem rasismus nikdy ve Vrchlabí nezažila. Žili jsme jako každá normální rodina. Pracovala jsem v nemocnici 30 let. Všichni za mnou stáli a vážili si mě. Moje vedoucí vždycky všem říkala, že by mě nevyměnila ani za deset jinejch.

Byla jste vdaná? Máte děti?

Byla jsem vdaná třikrát. Mám dva syny, black & white, jeden je černej a druhý bílej. Můj první manžel Lád'a byl Čech. Dodnes jsem nepochopila proč žil se mnou, s cikánkou. Byl policista. Kolikrát přišel domů a říká: „Byli jsme v hospodě a všechny černý jsme vymlátili“, proto jsme se i rozvedli, nedokázala jsem to tolerovat. Ke mně se ale choval vždycky moc hezky. Můj další manžel Standa byl taky Čech. To byl můj osudovej chlap. Měli jsem spolu jen samí průšvihy. Když jsem ho poprosila, ať mi ze stromu shodí jabko, tak mi shodil celej strom. Můj poslední manžel byl Rom. Já jsem Cikána nechtěla ani za nic.

Proč jste nechtěla žít s Romem?

Byla jsem zvyklá na jinej život a život s ním bylo jen trápení. Taky proto, že můj táta na mámu žártil a strašně jí mlátil. To já jsem nikdy nechtěla zažít. I když táta mámu strašně

miloval, máma milovala jeho. Ona by na něj nikdy nezavolala policii, nikdy by ho nešla udat k doktorovi. Měli se rádi, nikdy si neřekli sprostě.

Proč jste se přestěhovala do Žďáru? Líbí se Vám tady?

Kvůli manželovi. Strašně mě trápil a tak jsem utekla. Taky mám bratrance. Jsem tu už dva roky. Nejsem tu šťastná. Situace ve Žďáru je opravdu vážná. Vládne tu rasismus. Když mi nějaký cikán před tím řekl, že mu nedají práci, tak jsem mu nevěřila. Říkala jsem si, že je to nesmysl, že se mu nechce a že je líný. Ale sama jsem se velice brzy přesvědčila o opaku. Ve Žďáru jsem dlouho práci nemohla najít. Když mě pozvali na pohovor a zjistili, že jsem Romka, poslali mě domů. Byla jsem zoufalá. Dívala jsem se na sebe do zrcadla, a říkala jsem jsi, proboha co je na mně divného? Pak jsem se přestala představovat jménem, ale řekla jsem rovnou, že jsem cikánka.

Jaké byly reakce?

Převážně jen negativní. Po čase mě jedna paní zaměstnala v motorestu jako kuchařku. Byla moc spokojená, rozuměli jsme si. Často na ni vzpomínám. Pak ale bohužel onemocněla a nastoupila tam jiná vedoucí a mě hned první den vyhodila, že prý kazím image jejímu podniku. Ta kuchyň byla totiž prosklená, z restaurace na mě bylo vidět. Já jsem se z toho úplně složila. Byla jsem psychicky na dně, měla jsem i zdravotní problémy. Marodila jsem a pak jsem nastoupila na úřad práce. Tam mi samozřejmě nevěřili. Řekli mi, že nemám nárok na podporu, protože jsem tam pracovala jenom šest týdnů a před tím jsem měla neschopenku. To je normální, většina lidí Vám řekně: nemáte právo a teď půjdete domů. Kdybych byla Aranka Čonková, tak bych odešla, ale já jsem začala křičet. Člověk se nějak musí bránit. Řekla jsem té slečně, že ještě než se ona narodila, já jsem měla odpracovaných 30 let, pak jsem nastoupila do práce a vyhodili mě, protože jsem cikánka, že to nebyla moje vina. Ať si zkusí být aspoň 24 hodin v mojí kůži, víc jí nedávám. Lidi tu na Vás koukají jako na blázna. Hlavně když tvrdíte, že chcete opravdu pracovat, nebo když si chcete třeba sednout do lepší restaurace. Taky v obchodě za mnou chodí, ale mezitím jim někdo jinej něco švihne. Pokud nemá člověk sebeúctu, tak to nezvládne.

Proč tu zůstáváte dál?

Nelíbí se mi, jak tu Romové žijí a chtěla bych se to pokusit změnit. Můj sen je vést kroužky pro děti a rodiče, zařídit klubovnu, kde bychom si třeba četli, psali úkoly, připravili se na druhý den do školy. Nebo třeba pozvat i jednou za čas nějakého odborníka, třeba psychologa, právníka nebo gynekologa, aby se mladé slečny dozvěděli o antikoncepci.

Jak se to daří realizovat? Mají Romové zájem?

Zatím se mi to nedaří, město nemá zájem. Romové zájem mají. I když musím se přiznat, že nějakou dobu mi trvalo, než jsem je přesvědčila. Někteří na mě pořád koukají a myslí si, že se nějak vytahuju, nebo povyšuju, že vím všechno líp. Někdy mám pocit, že nevím kam vlastně patřím. Kdybych to dokázala, třeba alespoň jedno dítě z deseti vytáhnout k maturitě, byla bych šťastná.

Jak byste řešila vzdělání?

V čem děláme chybu? Já si myslím, že hlavní problém je v rodinách. Když přijde český dítě do školy, tak přijde odpočatý, v dobré náladě, ustrojený a má dvě svačiny, má zaplacený oběd a nemá starosti. Ale když jde tohle naše cikánský dítě do školy, tak přijde unavený, nevyspaný, nemá svačinu, jde domů na oběd, mámy jsou nervózní a křičej. Dál se podíváme do tašky, tam je potřeba ořezat tužky, obalit sešity. To dítě nemá prostě nic, nemá přezůvky, nemá v čem cvičit. A pak se začnou ty jiný děti na tohle cikánský dívat jinak. A tady už začíná chyba. Třeba jdou do bazénu, a jiný děti mají ty krásný ruksáčky, v tom plavky, ručník, pití a tohle cikánský dítě má igelitku. Pak přijde domů, a nemá svůj pokojíček, nemá stůl. Doma je randál, tak hodí tašku do kouta a tím to končí. Romský děti nejsou hloupý, ale nemají podmínky. Navíc jejich rodiče nemají školy a mluví špatně česky.

Nemyslíte si, že to není jen problém romských rodin, ale třeba sociálně slabších rodin?

Ano, to určitě. Většina romských rodičů ale ještě není připravená děti vychovávat. Samozřejmě, ta klubovna by byla pro všechny děti, není to nějak omezené.

Souhlasíte s názorem, že by se vzdělaní Romové měli vrátet zpátky do své komunity? Být pozitivním vzorem, který může nejmladší romskou generaci posunout dopředu? Vy sama se o to pokoušíte...

Ano, Romové nemají vzor, nemají nikoho, kdo by je táhnul. Měli by si třeba říct, že když to dokázal jeden, dokáže to i druhej. Lidé tady se nemají jak rozvíjet. Tady je ve zvláštní škole jedna učitelka, to byste nevěřila, jak ona o těch dětech mluví. Já myslím, že cikánskou klubovnu, anebo třídu nemůže vést Čech, i kdyby byl sebelepší, to prostě nejde. Já myslím, že jen Romové mají cit pro romský dítě! Nechci, aby to Romové vzdali. Je ale pravda, že na hodně věcí tu už nemají sílu.

Jaké je romské dítě? Co potřebuje?

Potřebuje hodně citu a pochopení. Potřebuje, aby se mu někdo věnoval. Mezi romskými rodiči a jejich dítětem je často bariéra. Dítě se své mámě se vším nesvěřuje. Nemůže jí říct, co ho trápí, protože kdyby to udělalo, tak ta jeho máma půjde do školy, bude rvát na celou školu a udělá mu ostudu...

Co je největším problémem romských dětí, které nastupují do školy?

Samozřejmě čeština.

V knihách o vzdělávání romských dětí se píše, že je také velkým problémem to, že děti nejsou od malička vedené k řádu. Nejsou potom schopně vydržet v lavici, soustředit se, atd...

No, to zas vymyslel nějaký chytrák! Já myslím, že v té lavici nemůžou vydržet z úplně jiných důvodů. My jsme doma neměli řád a všichni jsme školu dochodili, nějakým způsobem. Není to o řádu, je to hlavně o motivaci, pochopení a o tom na koho v životě narazíte. Já jsem měla štěstí na lidi. Strašně ráda vzpomínám na svoji učitelku, ta mě posadila do první lavice a když viděla, že mi něco chybí, tak mi to nenápadně podstrčila, nikdy neřekla na celou třídu Hano, tohle ti chybí, tohle nemáš... Pak si mě vzala na chodbu a řekla: Hano, tohle jsem udělala naposled, dávej si na to pozor, dej si všechno do pořádku. Já jsem ji dodnes vděčná. Věděla, že jsme chudí. Vždycky mi říkala: Zabal si knížku třeba i do novin, to je jedno, hlavně ať je čistá. Učitelé nás formovali, měli mě rádi

a já jsem jim věřila! Stejně je to potom i po škole. Když mi dvě začneme někde pracovat, tak já vám garantuju, že vy budeme muset pracovat na 100 procent, ale já na 200 procent. To není o řádu... já budu chodit včas do práce stejně jako vy, ale když nepadnu někomu do oka, tak mám smůlu!

Také jsem slyšela názor, že některé romské děti se nechají ze základní školy přehlásit sami, aby se nemuseli tolik učit, myslíte, že je to pravda?

Moje zkušenost je ta, že škola je tam přehlásí sama. Rodiče podepíší cokoliv, kolikrát neumí moc česky a neví, co podepisují. Neví na co mají právo, neumí se bránit. A každá škola, samozřejmě i zvláštní, se snaží získat studenty, to je normální.

Myslíte, že se vše změní k lepšímu?

Já věřím, že ano. Zatím se ale nic zásadního neděje. Lidi na vedoucích místech jsou rasisti. Všechny nás sem nastěhovali a dál nic neřeší. Podle nich není pro koho. Platíme jedničkovej nájem, ale byty jsou v dezolátních stavech. Každý platíme za úklid 350,-- Kč měsíčně. Uklízečka jednou za půl roku s jedním kýblem umyje všechny tři patra. Za co platíme? Kam ty peníze jdou? Já už jsem byla několikrát na městě, kdyby to dali na starost někomu tady, třeba jako brigádu za 4000,-- tisíce, tak by tu bylo čisto. Ta ženská by se cítila důležitá a potřebná, považovala by si toho, ale je to nezajímá. Cikáni mají zavřený dveře. A my už se asi ani nesnažíme, už na to nemáme sílu. Já nechci, aby si na tohle Romové zvykli. Oni říkají, jó my stejně lepší práci nedostaneme. Proč bych chodil do školy? Romové nechtějí bejt vějš, a to je chyba.

Jak na Vás tedy působíme my, majoritní společnost?

Majoritní společnost je majoritní a my jsme minoritní, takže je nás míň, že jo? Nebo ne...? (smích). Myslím, že nejsem zaujatá, ale jak už jsem říkala Češi musí pracovat na 100 %, cikáni na 200%. Cikán se třeba v životě nedostane na pracovní místo, kde by mohl krást ve velkém. Češi kradou normálně a o tom se nemluví, ale když my třeba ukradneme kus želena, aby měli děti co jíst, tak je to hned ve zprávách. Obecně si myslím, že jste trošku chladnější. Ještě jsem neviděla Roma v domově důchodců, pod mostem, anebo v babyboxu. My se umíme o svoje lidi líp postarat.

Jak jste se tedy naučila bojovat s ním, že jste v podstatě každý den konfrontovaná protože, že jste Romka?

Jsem nad věcí a vážím si sama sebe, takovou jakou mě Bůh stvořil. A lidi, kteří mají vůči mě předsudky si prostě budou muset zvyknout na to, že jsem člověk. Taky jsem z masa a kostí. Víš, co jsem vždycky říkala svým synům, když je tohle trápilo? „Já jsem já a prdel patří do kalhot!

Tajila jste někdy svůj původ?

Ne, nikdy! To bych si neodpustila, neznamenaloby to totiž, že se stydím sama za sebe, ale za moje rodiče. Naši rodiče toho v životě moc dokázali a já jsem zatím nedokázala nic. Žili skromně, hodně se nadřeli a dělali všechno pro to, aby nás sedm dětí slušně vychovali. Upřímně je mi líto všech Romů, kteří se za svůj původ stydí.

Kde Vaši rodiče pracovali? Vedli vás jako děti k práci?

Tatínek dělal kováře a po nocích vykládal na nádraží vagóny. To co dokázal můj tatínek by nikdo jiný nedokázal. Měl štěstí na hodný lidi. Ve svých 35 letech a sedmi dětma na krku se naučil číst a psát. Maminka uklízela v nemocnici. Já a sestry jsme jí pomáhaly, vstávalo se před pátou. Rovnou z nemocnice jsme potom mazaly do školy. Maminka dbala na to, abychom pracovali.

Jaké jsou Vaše morální hodnoty?

Za každou cenu pravdu, ať je jakákoliv. Jít rovně, nehrbit se a neuhejbat překážkám a životu. Nechodit jen do vybrané společnosti, ale taky mezi ty, co nemají na chleba...

Čemu věříte?

Věřím v dobré lidi. A také bych ráda věřila v tom, že se mi třeba opravdu podaří nějaký dítko dostat třeba k maturě. Já si nemyslím, že vím všechno, ale chtěla bych jim dát i kousek sebe, povzbudit je, dát jim sebevědomí a pomoci mu v tom, aby se ve společnosti cítilo dobře. Prostě vám to trošku natřít a ukázat vám, že máme taky chytrý lidi.

Tady vedle Vás bydlí paní Berkiová... Myslíte, že bych s ní mohla mluvit?

Myslím, že ne. Paní se zbláznila, moc nekomunikuje s okolím, její děti se uzavřely před světem, není divu, když byli svědkem té strašné události. Na vlastní oči vidět, co viděly oni, jen si to zkuste představit. Vidět umírat vlastního tátu...

(Pana Berkiho 13. května 1995 napadli čtyři muži ve věku od sedmnácti do jednadvaceti let a způsobili mu smrtelná zranění, na která krátce po převozu do nemocnice zemřel. Jeden z mužů udeřil pana Berkiho několikrát do hlavy baseballovou pálkou do zátylku, to vše před zraky jeho ženy a dětí.)